

Sreda, 31. avgust 2005. godine

Završna reč Odbrane

Optuženi su pristupili Sudu

Otvorena sednica

Početak 14.17 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite sedite.

SUDIJA PARKER: Da gospodine Mansfield?

ADVOKAT MANSFIELD: (*mikrofon nije uključen*)

**ZAVRŠNA REČ ODBRANE OPTUŽENOG LIMAJA: ADVOKAT MANSFIELD –
NASTAVAK**

ADVOKAT MANSFIELD: U ovom poslednjem delu bih želeo da podvučem materijal koji se odnosi na treću stavku koju sam juče nagovestio a koja je od značaja i tiče se ličnosti i karaktera Fatmira Limaja. Svakako da ovo poglavlje ima dvostruku važnost. Želeo bih da prođem kroz materijal koji se odnosi na dva područja. Prvo se tiče, a počeo sam o tome juče da govorim, relevantnosti u odnosu na odgovornost koja je navedena u Optužnici onako kako sam je opisao, a to je da je došlo do metamorfoze čoveka od odgovornog do potpuno neodgovornog. Pod dva, to je da bi on ovim delima rizikovao svoju viziju za Kosovo/Kosovë kao i sopstveni kredibilitet. To je sa jedne strane. A sa druge strane, sav ovaj materijal se značajno odnosi na sve ono o čemu vam je Tužilaštvo juče govorilo, a to je konkretno odmeravanje kazne. Ono što smo uradili kako bi vam nadam se bili od pomoći i uštedeli na vremenu jeste da smo sinoć sastavili za vas skicu ovog dela, za koji se nadam da ga imate sada pred sobom, kao što bi trebalo da ga ima i Tužilaštvo. Ja ne nameravam da čitam ovaj dokument, ali želim da se koncentrišem na jednu ili dve stvari koje su tu spomenute. Molim da u tom kontekstu pogledate na stranicu broj 5, jer mi smatramo da je jedan od ključnih faktora koje morate da imate na umu da ukoliko... i ja to jasno javno kažem - da je to povezano sa utvrđivanjem krivice i da je to jedini razlog zbog čega se sa tim bavimo sada. Možda neće biti lako da se razume zbog čega Odbrana ovako javno govori o odmeravanju kazne kada je naš osnovni stav naravno da gospodin Limaj nije kriv. Ali mi shvatamo da vi ponekad tražite da se iznesu komentari o mogućnosti kazne, i mi zato predočavamo, nadamo se, neke konstruktivne faktore. Jedna stvar koju ću istaći je pomirenje. To iznosim jer je to potpuno u vezi sa četvrtom stvari o kojoj sam počeo juče da govorim, a to je cilj pomirenja kao cilj ovog Suda. Mi smatramo da je to od velikog značaja u ovom predmetu, jer pod jedan, smatramo da nema spora da postoje dokazi da se pokušaj Fatmira Limaja da se ostvari pomirenje – i naravno njegov povratak iz Švajcarske – sučelio sa decenijom nezamislive represije i nasilja koje sam juče detaljno opisao, a što je sprovodio srpski režim. Ono što je on uradio kada se vratio jeste da učini sve što je potrebno da efektivno zaštiti civile, a nesumnjivo je i ono što je on radio u tim planinskim područjima da bi zaštitio civile. Ponovo, toga sam se i juče dotakao. I na kraju njegovi pokušaji... a ja ću navesti samo neke od njih, da se dođe do političkog pomirenja posle završetka rata, o čemu takođe nema spora. Dakle, to su te tri stvari kada govorimo o

pomirenju: odbrana i zaštitne snage koje su štitile na hiljade civila koji su se nalazili u dolini kako bi se izbeglo njihovo ubistvo od strane Srba 1998. godine kao i njegove političke inicijative nakon rata, mi ponavljamo da to nije bilo osporeno tokom suđenja što ga je stavilo u veoma jedinstvenu situaciju. Koji je materijal koji se odnosi na ova dva aspekta? Jedan se odnosi na krivicu, a drugi se odnosi na odmeravanje kazne, ukoliko do nje dođe. Prvi materijal je da tako kažem svedok Fadil Barjaktari. On je bio "planinski učitelj" i on je bio taj koji je opisao... on je bio jedan od mnogih za koga ćete se setiti da je imao problema prilikom dolaska ovde. Često je veoma lako nešto napisati na papiru i na to se pozvati, ali njemu nije bilo teško da dođe ovde i da sedne ispred vas. Prisetićete se da je to bio jedan veoma emotivni događaj za njega kada se prisećao šta se događalo te jeseni, konkretno kada je o deci reč, i na koji je način je za njih obezbeđeno sklonište uz pomoć Fatmira Limaja, kako je obezbeđeno školovanje. Vi ste videli fotografije tih improvizovanih šatora i uslove pod kojima je to učinjeno. Bila je obezbeđena i zdravstvena nega zahvaljujući Fatmiru Limaju. Pre svega, nešto što je nastojao sve to vreme, a to je u suštinskoj suprotnosti sa navodom Optužnice - da pruži nadu i inspiraciju. I on je to učinio, kako kaže svedok "na poseban način", i ja ću sada da citiram jedan pasus iz transkripta njegovog svedočenja. To se nalazi na stranici od broja 6886 do broja 6887, ukoliko vam je potrebno da vidite više od toga što je on rekao, ali se možda sećate toga. A jedno od poslednjih pitanja koje sam mu postavio bilo je kakve je to promene unelo u njegov život, a ne u život dece, a on je odgovorio: "On je... " misli na Fatmira Limaja "...imao veliki uticaj na moj život. Želeo bih sada da se vratim na raniji period, na mart mesec 1998. godine, kada sam bio veoma bolestan, jer sam imao probleme sa bubrežima. Bio sam u Prištini/Prishtinë i onda sam se vratio u svoje selo. Doktor koga sam video zbog mojih problema..." i tu onda navodi kako se doktor zvao – Dervishi "... mi je predložio da idem na operaciju kako bi ozdravio. Ali situacija u toj bolnici nije bila dobra, uslovi su bili gotovo strašni, tako da je ta operacija ostala samo kao ideja. I u tim veoma teškim trenucima ja sam odlučio da se vratim u selo, jer sam želeo da budem sa porodicom, gde mi je i bilo mesto. Ali, kada smo otišli u planine, meni je bilo sve gore i gore. Medicinski tim je došao iz Crvenog krsta iz Ženeve i oni su želeli da me odvedu u inostranstvo na lečenje, ali je Fatmir Limaj želeo da se pokrene nastava koju bi ja vodio, što je mene onda navelo da odbijem putovanje u inostranstvo. I ja sam rekao tim doktorima da neću da idem. Odlučio sam da ostanem sa decom, a njima sam predložio da povedu dve mlade majke koje samo što se nisu porodile. Ja nisam mogao da ostavim decu čak i ako bi se ponovo dobro osećao i ako bi se bubrezi oporavili. Ja nisam želeo takav život. Želeo sam da budem sa decom jer je moj život bio sa njima. I Verujte mi da se dogodilo čudo. Više nije bilo potrebe da idem kod lekara. Kamenje u bubrežima koje sam imao sam uspeo sam da izbacim do februara meseca 1999. godine, tako da mi više nije bila potrebna operacija. To je ono što mi se dogodilo, a danas sam zdrav kao dren. Više nemam bolove. Ali Fatmir je bio taj koji mi je pokazao kako da postanem učitelj toj deci – 'planinski učitelj', kako su me deca zvala." To je bio čovek – Fatmir Limaj kome je na srcu bila želja da pomogne ljudima. Posle ovoga ne želim sada da prolazimo kroz detalje jer vi to već imate, a radi se o periodu posle Konferencija u Rambujeu i u Parizu 1999. godine, želeo bih da istaknem još neke stvari koje je učinio Fatmir Limaj, i to posebno naglašavamo, jer Tužilaštvo na neki način sugeriše da je ovaj pojedinac, Fatmir Limaj običan oportunist koji je bio prinuđen da uradi ove stvari, a mi kažemo da nije bio. On je postao zamenik ministra Odbrane Privremene vlade [Kosova/Kosovë] nakon odlaska Srpskih snaga i dolaženja NATO snaga. I možda ćete se setiti da je on učestvovao u razgovorima u vezi demilitarizacije. Zaista je ovo veoma važno zbog svih razloga o kojima sam danas govorio. Demilitarizacija jednog područja gde je viđeno dosta sukoba na ovaj ili onaj način. I za svega nedelju dana je ostvaren sporazum o procesu normalizacije. Od juna do septembra, u tri meseca, on je pomagao

da se razoružaju oni ljudi za koje bi pomislili da nisu nimalo bili skloni da se razoružaju, imajući u vidu šta su doživeli kao i mogućnost da ponovo može da dođe do borbi. Ali... on nije bio sam u tome, već je bio deo ljudi koji su pomogli tu laganu tranziciju, i mi kažemo da je to relevantno za oba naslova o kojima sam govorio – odgovornost, i ukoliko bude došlo do određivanja kazne. Ali on se tu nije zaustavio. Razgovori su se nastavili u: Londonu, Briselu, Rimu i Vašingtonu, jer konačni cilj nije bila demilitarizacija već stvaranje novih snaga, što je upravo bio razlog zbog čega se on vratio na Kosovo/Kosovë – Zaštitne Snage Kosova/Kosovë koje i danas postoje. Ali da bi se to ostvarilo, potrebno je bilo da postoji jasan mandat i jasne odredbe o tome kako će te snage funkcionisati. Konačni sporazum je dogovoren sa generalima Clarkom i Jacksonom, čija imena časni Sud svakako zna. To je bio proces koji vam je on opisao, da je u njemu učestvovao i da je pomogao da se postigne sporazum. I on, Fatmir kaže sledeće na stranici transkripta broj 6057, i to je izuzetna promena. On je rekao: "Možete da zamislite časni Sude da prelazak jedne vojske koja se borila 1999. godine i koja je bila izuzetno superiorna snaga, njeno raspuštanje i stvaranje *Mirovnog korpusa*, on nije upotrebio ovaj izraz ali se o tome radilo, on je rekao, i možda je to preterivanje, ali je izraz sledeći "...tako nešto se nikada nije dogodilo u istoriji čovečanstva." Možda to i nije potpuno tačno, ali to je izuzetno dostignuće i nešto što bi vi trebalo da imate na umu kada su u pitanju dve stvari koje sam vam naveo. Ali time se ponovo nije završio njegov cilj, nije se završilo ono što je pokušavao da učini. Jer da je bio oportunist, ne bi učinio stvar koju je zatim učinio, jer nakon što se nesumnjivo borio protiv Srba kada se iz Švajcarske vratio na Kosovo/Kosovë, on je sa istim poletom ušao u demokratski proces koji se u tom periodu nalazio na početku stvaranja političkih partija i sprovođenja izbora. On je postavljen za sekretara za odnose sa javnošću Demokratske partije Kosova, DPK. Parlament Kosova/Kosovë je preobličen u istinsku skupštinu ili u takvu instituciju kakve mi poznajemo u zapadnim demokratijama. Njegova posvećenost tom cilju je prepoznata od velikog broja ljudi, što je i premijer tadašnji učinio takođe kada je došao ovde da svedoči da je on imao, radi se o Fatmiru – ključnu ulogu posle rata i da je bio veoma konstruktivna osoba. Setite se ovih reči kada budete razmatrali one dve stvari koje sam naznačio jer je u ovakvim okolnostima veoma lako nestati, izgubiti se, povući se na zadnje sedišta, ali on to nije učinio. I bez sumnje da postoje ljudi na Kosovu/Kosovë, neki, koji nisu bili mnogo srećni što je on preduzeo taj hrabar iskorak. Ono što vam je u stvari premijer rekao, a to se nalazi na stranici transkripta broj 6778 je: "Želeo bih da vam kažem da je ovaj čovek imao hrabrosti i odvažnosti od samog završetka rata da pruži svoju ruku predstavnicima srpske zajednice." Zamislite neprijatelje: zamislite završetak Drugog svetskog rata i pružanje ruke prijateljstva nemačkim ugnjetanima. To je u suštini on učinio, za razliku od drugih političara koji su radije oklevali da u to vreme učine isto. Tako da sam mu se ja uvek divio zbog njegove hrabrosti i njegove spremnosti da to učini posle svega što se na Kosovu/Kosovë dogodilo, da pronađe snagu i volju da ide u pravcu pomirenja. U političkom životu Kosova/Kosovë nedostaje gospodin Limaj. Manjinske zajednice su izgubile moćnu podršku u njihovoj borbi za svoja prava na Kosovu/Kosovë uopšte, a posebno u Parlamentu." Zbog toga i nije iznenađenje da je on to pomenuo, i to u ranoj fazi suđenja pred ovim Sudom – izjavu manjinskih zajednica kojom podržavaju Fatmira Limaja. Ali ono što je još važnije od toga, oni koji su ga podržavali, nisu svi njega podržavali, ali su podržavali njegovu viziju multietničkog, multikulturnog, sveobuhvatnog i pluralističkog društva. Internacionalisti su, ako mogu tako da ih nazovem, najviše ga hvalili, a njima može da se veruje u proceni ovog čoveka, za razliku od nepouzdanе većine u predmetu Tužilaštva, jer to dolazi od ovih ljudi. Pošto su mnogi od njih navedeni u završnoj reči, neću im samo navoditi imena, kako bi bilo jasno o kome se radi. Jedan od svedoka u ovom postupku je bio austrijski diplomata Jan Kickert, koji je bio predstavnik visokog predstavnika Evropske unije za civilnu i bezbednosnu

politiku, spoljnu politiku, a takođe je bio i generalni sekretar Saveta Evrope. On je pohvalio Fatmira Limaja za njegovu otvorenost, za njegovu spremnost na pomirenje i to pomirenje svih, za opšte dobro. To nije neko ko se pretvarao, jer se ovde ne radi o ljudima koji se olako shvataju, već koji su redovno radili procene. I mi kažemo da je to dobra procena. Peter Bouckaert iz Human Rights Watcha isto kaže. Dan Everts koji je tri godine bio na čelu Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, OEBS. Takođe je bilo jasno iz svedočenja kasnijeg svedoka, a reč je o svedoku DL14, iz njegovog pisma napisanog u aprilu mesecu 2003. godine. Mogu li samo da pročitam paragraf iz tog pisma jer je to opet materijal od značaja. On opisuje Fatmira Limaja kako ga je poznao tokom te tri godine u vreme rekonstrukcije regiona u koju je naravno ta organizacija, koja je brinula o demokratizaciji i institucijama, vodila brigu. On je rekao sledeće: "Kao aktivan član Kosovskog parlamenta, koji je kasnije pretvoren u demokratski izabrani parlament, gospodin Limaj se uvek zalagao za Vladu koja bi uključivala predstavnike svih zajednica i isticao je važnost kompromisa i ravnopravnosti. Snažno se zalagao u svojoj partiji, DPK za stvaranje privremene zajedničke administrativne strukture, uključujući i učešće Srba, a to je bilo od suštinskog značaja da se ostvari široko zasnovan sporazum o izvršnoj vlasti u okviru uprave UN administracije. On je takođe zauzeo čvrst stav u odnosu na etnički zasnovano nasilje i etnički ekstremizam unutar Kosova/Kosovë kao i u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i Južnoj Srbiji." Pismo se nastavlja, i ovde se radi o impresivnom svedočenju. Sada prelazim na Carolyn McCool koja je došla iz Kanade da bi dala svoj iskaz. Ona kaže u odnosu na njen položaj u toj istoj organizaciji, OEBS-u, i da je bila na Kosovu/Kosovë od avgusta meseca 1999. godine do septembra meseca 2002. godine. Bila je upoznata sa svim teškoćama pomirenja i rekonstrukcije Kosova/Kosovë posle rata. Ona je bila u Prištini/Prishtinë od početka 2001. godine do kraja njenog mandata. I u tom periodu je upoznala Fatmira Limaja i podršku koju on pruža institucijama Vlade i civilnog društva, a posebno njegovu podršku vladavini prava. Ovo je ono što je ona rekla, a ima mnogo citata, a transkript počinje na stranici broj 6706. Ja ću citirati samo neke njene navode, a i ovde se radi o veoma ubedljivom i impresivnom svedočenju: "Gospodin Limaj je postao jedan od vođa sa Kosova/Kosovë kome sam apsolutno verovala." Za koliko ljudi bi to moglo da se kaže koji sede ili stoje pred vama na ovom Sudu? "Razgovarali smo o politici u okolnostima u kojima je bilo veoma teško da se razgovara sa mnogim ljudima – na otvoren i iskren način kada je i govorio o teškoćama koje je imao kao lider." A onda je govorila o teškoćama sa kojima se susretala kao strankinja. A onda na sledećoj stranici broj 6707 kaže opisujući veličinu problema: "Gospodin Limaj je pristupao tim problemima koji su bili i ostali golemi. Čitavo pitanje razvoja multietničkog društva na Kosovu/Kosovë se veoma sporo kretao, a pristup gospodina Limaja što sam ga više poznavala je bio usmeren ka rešavanju tih problema tako što je razgovarao sa ljudima. Pri tome ne mislim samo na strance kao što sam ja bila, već i na predstavnike iz drugih etničkih zajednica, pre svega na zajednicu kosovskih Srba. A svakako da je rešenje odnosa između albanskog i srpskog naroda suština problema na Kosovu/Kosovë od 1980-tih godina, a to sam već juče naglasila u osnovi svih teškoća i osnovno je za konačno statusno rešenje. Gospodin Limaj po mom mišljenju ima kvalitet vođe koji se zalaže za razvoj multietničkog Kosova/Kosovë. On to ne radi tako što sedi u svojoj kancelariji i razgovara sa svojim kolegama iz DPK, već odlazi iz kancelarije i razgovara sa predstavnicima Srba i drugih zajednica, i sa strancima kao što sam ja. Tako da je on bio jedan od onih ljudi sa kojima su vođe Srba bile spremne da razgovaraju kao što je i on bio spreman da sa njima razgovara." Onda ona navodi primere, koji veoma govori u kontekstu ovog predmeta: "On je izrastao u vođu koji ima izbalansiran pogled na multietničko društvo na Kosovu/Kosovë uprkos nekim gledištima koja su i dalje istorijski zadržala u sebi mržnju na različitim nivoima. On je bio od onih koji je želeo da ide dalje i bio je spreman da razgovara sa ljudima. I po mom mišljenju, jedna od

najinteresantnijih stvari u vezi gospodina Limaja jeste da on to nije radio samo zbog donatorske zajednice." i mi kažemo da je ovo u suprotnosti sa jučerašnjim tvrdnjama Tužilaštva - da on to nije uradio samo da bi zadovoljio donatore u post-konfliktnom periodu. "Jedan od razloga koji sam ja osećala da je stalno bio prisutan tokom razgovora sa njim je da je on to radio jer je na taj način razvijao buduću viziju Kosova/Kosovë koja bi služila svim ljudima te zemlje." I na kraju ona kaže:"Ja se sećam jednog sastanka kada je gospodin Limaj predložio ceo plan akcije u kojoj bi se Parlament Kosova/Kosovë angažovao na otvaranju dijaloga o ekonomskom razvoju regiona sa parlamentarcima zemalja u okruženju. I on je zajedno sa srpskim vođama postigao sporazum da deluju u tom pravcu. To je bilo neposredno pre mog odlaska sa Kosova/Kosovë u septembru mesecu 2002. godine. I zaista, da gospodin Limaj nije došao ovde..." misli na Sud "...mislim da bi on verovatno uspeo da ostvari taj plan. Možda od toga nešto na kraju i ispadne, videćemo." I naravno nade zajednice kojoj je on služio zavise od planova i vizija takve vrste. To je vizija koju naravno neki u politici kao što je Martin Luther King nazivaju snom. Zanimljivo je pogledati knjigu albanskog pisca Ismaila Kadarea koji je dobio međunarodnu *Bookerovu nagradu* ove godine. On je napisao knjigu pod naslovom *Palata snova*. To je bez sumnje opis režima protiv koga se borio, a nema sumnje da se i Fatmir Limaj borio protiv tog totalitarnog režima, a ne protiv demokratskog. U knjizi je opisana potreba velikog plana, drugim rečima: "Oni koji su u mogućnosti da imaju viziju odlučivače o sudbini zemalja." I na kraju želim da iznesem konačne napomene Fatmira Limaja o ovoj viziji. To je vrlo kratko. To je T6064. On je ovo rekao pred vama: "Ja veoma verujem da ako ne preduzmemo inicijativu stvaranja i izgradnje poverenja među nama, onda ništa neće uspeti bez obzira na to šta UNMIK čini. Žao mi je što to moram da kažem, ali u ovom slučaju mi na Kosovu/Kosovë moramo da imamo hrabre ljude, ljude koji su spremni da preuzmu odgovornost na svojim plećima, a ne da čine stvari samo zbog međunarodne zajednice, kao što je to slučaj danas na Kosovu/Kosovë. Mi moramo da radimo te stvari zato što je to u interesu naroda, a ne zbog međunarodne zajednice koja to želi da uradimo. Standardi su potrebni narodu, onima koji grade život. Drugim rečima, postoje ciljevi koji su deo moje orijentacije. Mislim da na Kosovu/Kosovë još uvek ne postoje hrabri političari, političari koji bi preuzeli odgovornost za dobrobit naroda. Ali nažalost, oni koje mi imamo misle samo o svojim interesima, i to je stvorilo tenzije u mojoj zemlji. To je moje mišljenje." Dakle, da sada rezimiram, ovo je izuzetan čovek koji ovde danas sedi, izuzetan čovek za koga mi kažemo da nije bio sposoban i da nije počinio zločine koje je navelo Tužilaštvo. Ali svakako imajući na umu da konačna presuda leži kod vas, i ako nasuprot naših tvrdnji vi osetite da je on imao ulogu u navedenim optužbama, onda mi kažemo u svetlu tog materijala, u svetlu represije kojoj je bila izložena njegova zajednica i u svetlu pomoći koju je pružio hiljadama civila tokom rata, svaka od kazni koja je juče pomenuta, trebalo bi da bude na najnižem nivou u predloženom rasponu kazni imajući na umu i pomirenje i njegovu ulogu u tome. Hvala vam.

SUDIJA PARKER: Hvala vam gospodine Mansfield. Gospodine Guy-Smith?

ZAVRŠNA REČ ODBRANE OPTUŽENOG BALAE: ADVOKAT GUY-SMITH

ADVOKAT GUY-SMITH: Poštovani časni Sude, gospodine Bala, članovi Tužilaštva i moje kolege. Pre nekih godinu dana avionom sam išao iz Beča za Prištinu/Prishtinë, u mesto u kome nikada ranije nisam bio. I kao što ponekad činim u avionu, stupio sam u razgovor sa osobom pored mene. Ispostavilo se da je to neko ko živi u Sjedinjenim Državama i da je fudbalski trener.

Za mene je to bilo prilično interesantno jer je moj sin igrao fudbal od ranih godina, a ovaj gospodin je bio neko ko je trenirao mladiće i devojke širom zemlje. On je takođe bio sa Kosova/Kosovë i imao je tu privilegiju da je ranije igrao za nekoliko timova koji su ostvarili međunarodni uspeh. On je na to bio ponosan, i trebalo je na to da bude ponosan. Pili smo kafu u avionu. Pokazao mi je fotografije svoje porodice, kao i njegove fotografije sa ostalim ljudima. Bili smo veoma otvoreni jedan prema drugom. Kada je avion sleteo, obećali smo da ćemo se sresti ponovo, možda da popijemo kafu u Prištini/Prishtinë, jer smo obojica odseli u *Grand hotelu*. Nekoliko dana se nismo nalazili, ali smo razmenjivali poruke na recepciji hotela. I konačno smo se našli i proveo sam nekih pola časa a možda i više, i to ne samo sa njim već i sa njegovom porodicom i prijateljima, i bilo je veoma prijatno. To je bilo veoma, veoma prijatno iskustvo, koje sam kasnije pominjao kada sam otišao iz Prištine/Prishtinë. Devet meseci kasnije, ponovo sam se vratio u Prištinu/Prishtinë. Išao sam ulicom kada me je neko pozvao po imenu: "Gregor!". Okrenuo sam se i bio je to on, i bilo mi je jako drago kada sam ga video. Tada je sa mnom zajedno šetao u blizini *Grand hotela* i moj ko-zastupnik. Rekao sam mu: "Hajde Richarde da ga upoznaš. On je sjajan momak, Ed, sjajan čovek. Zaista bi morao da ga upoznaš. On je odličan fudbaler, učinio je mnogo za mlade ljude u svetu, i mislim da ćeš uživati u susretu sa njim." Otišli smo i razgovarali smo par minuta i zatim otišli svako na svoju stranu, uz dogovor da se sretnemo na aerodromu tog dana jer smo obojica putovali istovremeno. Razgovarao sam malo sa Richardom o tom čoveku, ali ne mnogo. Opet smo se videli na aerodromu, kada sam mu prišao i rekao mu: "Zdravo Ed, kako si." A on mi je odgovorio: "Gospodine Guy-Smith, da li vi znate ko sam ja?" I ja sam onda rekao: "Da, vi ste..." onda sam rekao: "O Bože, o Bože!" On mi je onda rekao: "Nisam mislio da vas dovedem u nezgodnu situaciju, ali vi znate ko sam ja?" Odgovorio sam: "Da, svakako. Vi ste gospodin sa kojim sam više puta bio u Pritvorskoj jedinici. Vi ste gospodin koji je bio moj prevodilac tokom mog razgovora sa gospodinom Balaom." Sada, ako bi mene pozvali da svedočim i da je bilo ijedno pitanje postavljeno do trenutka na aerodromu kada me je taj čovek pitao da li znam ko je on, moj bi odgovor naravno bio da znam ko je on - to je Ed, čovek koji igra fudbal. A da mi je nekō postavio pitanje: "A koliko ste sigurni?" moj odgovor bi jednostavno bio: "100 posto." Ne morate čak ni da razmislite o tome šta bih rekao. Možete po mojim reakcijama da vidite kakav bi odgovor bio – 100 posto. 100 posto siguran, pomislio bi tada – 100 posto pogrešno! To može da se kaže i u vezi pitanja očevidaca i njihovog iskaza da "prihvatanje tih iskaza kao sigurnih dokaza se temelji na pretpostavci da ljudski um može precizno da beleži i čuva događaje." Nažalost, to nije tako. "Pogrešiti u odnosu na detalje ne mora da bude rezultat lošeg sećanja, već normalno funkcionisanje ljudskog sećanja." Jer kao što smo videli, ljudsko sećanje ne funkcioniše kao video rekorder ili filmska kamera. Nove informacije često mogu da navedu na pogrešan trag, dodaju se našem sećanju i u stvari menjaju sadržaj onoga čega se sećamo." Čak i pošteni pojedinci koji pokušavaju da budu objektivni i veruju da prenose istinu, mogu da se u stvari pogrešno sećaju i da prenesu pogrešne informacije. Sudovi su to priznali. Sudovi su priznali slabost identifikacije od strane očevidaca, a to je priznalo i ovo Pretresno veće i dalo svoj komentar o tome kako je analiza identifikacije nešto što zahteva ozbiljno razmatranje i veliku, veliku opreznost. Većina ljudi koji su ovde svedočili o identitetu Shalae su pričali o tome kako je to visok čovek, tamnopusat čovek, čovek sa lošim zubima. Jako malo ih se sećalo boje njegovih očiju. U stvari, samo je jedan čovek rekao da su njegove oči bile plavo zelene, što je prilično neobična boja. Većina pojedinaca koji tvrde da je osoba sa kojom su nažalost, zaista nažalost imali iskustva, koga su oni znali kao Shalau, i koga su povezali sa Balaom, priznali su na jedan ili drugi način da su dobili informacije koje ako bismo analizirali pitanje njihove identifikacije, ispostavilo bi se ili da je taj zaključak donet pod uticajem, da je nepouzdan ili da je veoma sugestivan. Neki su tvrdili da su ga videli na televiziji, neki su tvrdili

da im je rečeno kako je Shala u stvari Bala. A razlog za to je taj što je njegov otac bio dobro poznat pevač u tom području, neko koga su svi oni znali. Sada, u kontekstu onoga što se dogodilo u toku ovog suđenja, jedna od stvari koja je evidentno jasna je ta da postoji više od jednog Shalae na terenu Lapušnika/Llapushnik, a tu mislim na one sa pseudonimom Shala. U

Lapuškiku/Llapushnik smo čuli za dvojicu. Jedan od njih je svedočio ovde: bio je visok čovek, nije imao brkove. Radio je na imanju gde je Tužilaštvo smestilo taj logor. I on je bio identifikovan, među ostalima, kao neko ko je bio stražar, a to je učinio zaštićeni svedok L-64. Na trenutak bih želeo da vam pokažem jednu sliku, jer do sada u diskusijama koje su vođene, svi su tvrdili da svi znamo šta je to razumna sumnja, da smo svi upoznati sa standardom i konceptom koji treba da se primeni. Naravno, pošto ste vi sudije koje su veoma dobro upoznate sa pravom, na vama je obaveza ne samo da odredite koje pravne norme su relevantne, nego da ustanovite i činjenice. Ali na trenutak ću vam se obratiti kao poroti što zapravo vi i jeste. Vi ste porota koja bi trebalo da utvrdi činjenice. I ono što bih ja vama sugerisao po pitanju razumne sumnje i kako treba definisati razumnu sumnju jeste – da bi se nešto vama dokazalo van razumne sumnje, neophodno je da budete toliko sigurni, da imate toliko stepen sigurnosti i pouzdanosti koji se očekuje i u vašim najvažnijim zadacima i poslovima. Očekuje se da to što ćete se vi pozivati na iznete dokaze, to što ćete se vi oslanjati na ono što je bilo rečeno, treba da bude na tom nivou da biste vi bili u toliko sigurni kao i kada odlučujete o vašoj bezbednosti, vašem životu, o dobrobiti vas i vama bliskih ljudi na osnovu te informacije. Pretpostavljam da znate da ću govoriti u nekom trenutku i o medicinskom aspektu situacije mog klijenta. Mogu li da vam sugerišem da kada budete analizirali ovaj koncept "razumne sumnje" stavite sebe u situaciju da idete na hiruršku operaciju. Hirurzi su ovde bili svedoci koji su dali iskaze. Glavni hirurg za Tužilaštvo u ovom trenutku je svedok L-64. Svedok L-64 će uzeti odgovarajući instrument, i radeći to, on će početi operaciju na vama. Da li imate poverenja? Da li ste opušteni? Da li biste se oslonili na ovog čoveka da vas operiše? Mislim da ne biste. Mislim da ne. Pre nego što primite anesteziju, vi sa njim razgovarate. Vi kažete: "Recite mi nešto o sebi?" On vam objašnjava ko je on: " Pa, u ovom trenutku se lečim od heroinske zavisnosti, ali držim to pod kontrolom. U stvari, taj problem nikada nije bio ozbiljan. Učestvovao sam u nizu krivičnih dela, ali to nema nikakve veze sa onim što će vama da se dogodi. I kada dođe do važnih pitanja, do pitanja koja su ključna za vaše rasuđivanje, ja ću onda lagati ili ću odstupati od istine ili ću sakrivati istinu, ili ću blatiti druge iz razloga koje nisam u stanju da vam objasnim." Vi nastavljate dalje sa njim da razgovarate i pitate ga: "Da li ste vi sigurni da možete da obavite ovaj posao?" Jer to je pitanje koje je i Tužilaštvo postavilo. Setićete se da je po njegovim rečima on bio jedini pripadnik OVK koji je bio spreman, i to bezuslovno spreman da dođe i da vama ispriča istinu. To je ono što su vam oni rekli. Kakvu istinu? Pa, istinu za koju oni veruju... a pod "oni" mislim da Tužilaštvo veruje da je neophodna za njihovu teoriju. Na trenutak ću da se udaljim od ove teme. Postoji jedno pitanje sa kojim ste svi vi upoznati. To je pitanje obrađeno i u Statutu i u svim pravnim sistemima, domaćim i međunarodnim, a to je pretpostavka o nevinosti. I u pravnim sistemima gde postoje porote, gde se sa porotama prvo obavi razgovor da bi se ustanovilo da li su kvalifikovani da budu članovi porote, jedno od pitanja koje im se postavlja na početku, kada se vrši selekcija porotnika, pitaju ih: "Šta vi mislite, da li je optuženi kriv ili nevin?" I često se čuje odgovor za koji oni smatraju da je ispravan: "Oni su nevin dok im se ne dokaže krivica" – što ima smisla. Ali kada proanalizirate sa tim ljudima šta za njih to znači - nevin dok se ne dokaže krivica, šta oni pod tim smatraju i šta o tome misle, šta osećaju, odgovori su uvek neizbežno isti: "Sada su nedužni, a kada Tužilaštvo bude iznelo dokaze, onda su krivi." Sada – ne sada ovog minuta, nego sada - kada se završne reči izgovore, tada je trenutak kada se zid... a pod zidom mislim na pretpostavljenu nevinost mora konstruisati.

Ja se vama sada obraćam kao da ste vi porota i kažem vam da je to ključni trenutak kada vi trebate da izgradite taj zid, tu pretpostavljenu nevinost. Vi trebate sebi da kažete: "Da li su oni ovo dokazali na odgovarajući način? Mogu li da se oslonim na ona pitanja koja su za mene najvažnija? Jer u stvari, odluke koje ćete doneti su od najvećeg značaja za ove ljude ovde, i svakako za gospodina Balau. Ja sada ne tražim da te analize imaju ikakav emotivni momenat, uopšte. Ja tražim da ta analiza u stvari bude objektivna. Tokom unakrsnog ispitivanja... u stvari, tokom glavnog ispitivanja kao i tokom unakrsnog ispitivanja svedoka L-64, on je otkrio da je nezvanično razgovarao sa gospodinom Lehtinenom o svojoj izjavi, zapravo o dve njegove izjave. Razlog zbog čega je on vodio ovu nezvaničnu diskusiju sa gospodinom Lehtinenom je bio taj što je on imao određeni strah za svoju bezbednost i gospodin Lehtinen ga je uverio da nema osnove za strah po tom pitanju i da može da bude siguran da ukoliko želi da promeni bilo koji od svojih odgovora, da će se to onda razmotriti. To se nalazi na strani broj 4783 transkripta: "Ja se nadam da možemo da nastavimo i ja se nadam da nešto što je ranije rečeno tokom ovog razgovora je..." ja sada koristim pseudonim svedok L-64 a ne njegovo ime "...formulisao na drugi način zbog određenih bojazni, sada može da se koriguje i neće se smatrati da je on promenio svoju izjavu." Dakle, iz određenih razloga zbog kojih je bio zabrinut za svoju bezbednost, on sada može da promeni svoj iskaz i mi, Tužilaštvo – to nećemo da smatramo promenom iskaza. Dobro i lepo. Neka tako bude. Sasvim iskreno, ne verujem u potragu za istinom. Ne verujem da objektivna i nepristrasna istraga bi preporučila takvu poziciju. Neko bi pomislio da je svedok ranije u svojoj istrazi rekao ono što se odnosilo na to gde živi, sa kim je bio povezan, sa kim je poslovao, nešto na toj liniji pitanja. Nije. Jedina stvar koju je izmenio u izjavi koju je dao ovaj čovek kada je sa njim obavljen razgovor u maju mesecu jeste kada je on rekao da je Shala bio visok stražar koji je šepao, i to je bila identifikacija stražara. Ništa se drugo nije promenilo. "Pitanje: Što se tiče toga da vi imate pravo da promenite svoju izjavu tako da ili uključite ili eliminišete podatke koji su prethodno razmatrani tokom našeg razgovora u maju i početkom juna meseca, od tada vi više niste niste želeli da je izmenite, zar ne? Odgovor: Ništa nije bila ta izmena ni u maju ili junu mesecu. Činjenica... jedina razlika je što u maju nisam hteo da govorim o Shalai." Dakle, kakve to ima veze sa njegovom bezbednošću? Šta se to dogodilo tokom tog nezvaničnog razgovora? Šta je to svedok L-64 saznao ili zaključio i zbog čega je odlučio da pokaže prstom na Haradina Balau? Do tog vremena je bilo jasno da se istraga fokusirala na Haradina Balau. Da je bilo ikakvih sumnji da li je istraga bila fokusirana na Haradina Balau ili ne, sve što je trebalo da uradite je da se podsetite na reči gospodina Kereakesa. Gospodin Kereakes je bio prva osoba koja je vršila istragu koju je zatim nastavio gospodin Lehtinen, a on je u izjavi naveo da je pokazao fotografiju svedoku L-96... ne svedoku L-64, već svedoku L-96. Pokazao je fotografiju svedoku L-96... trebalo bi da kažem da mu je pokazao foto-panel, i on je pokazao tada na Haradina Balau kao Shalau. Ali to se nikada nije desilo. I gospodin Kereakes je priznao da se to nikada nije dogodilo. On nikada nije pokazao nijednu sliku, nijedan foto-panel. Ali prvobitni tvorac istrage bio je voljan da izjavi bez okolišanja da se on nikada nije bavio tim. Da u tome nikada nije učestvovao. Da je postigao rezultat koji nikada nije bio postignut. Možda bi gospodin Kereakes trebalo da bude anesteziolog. U kontekstu identifikacije, sugerisano vam je da bi trebalo da pogledate nezavisne podupiruće činjenice kao osnovu za zaključke. Da li bi trebali da suprotstavimo to iskazu svedoka L-64, gospodina koji tvrdi da je u više navrata bio u zatvoru, gospodina koji je tvrdio na početku da je prepoznao stražare Zenela i Tamulija i onda je to promenio, gospodina koji tvrdi da je odlazio u zatvor sa doktorom Zeqiirom Gashijem. Ja sam siguran da ćete se setiti tog svedočenja ne samo zbog činjenice da je posetio zatvor, nego da je to učinio zajedno sa doktorom Gashijem. A doktor Gashi je tamo trebalo da pruži pomoć jednom Albancu koji je bio pretučen, a doktor Gashi je smatrao da ne može da pomogne i da ne može da

pruži bilo kakvu lekarsku pomoć. Dakle, ako se to zaista dogodilo, to bi onda svakako potkrepilo više stvari. To bi svakako pružilo dokaz da je svedok L-64, kao što nam je i sugerisano – govorio istinu sve dok se nije odnosilo na njega, ali ja smatram i verujem da će i Pretresno veće to da zaključi da je to čudan standard za utvrđivanje istine – da ću govoriti istinu o svima ali ne i o sebi. To krši gotovo sva pravila uz koja smo svi odrastali, a to je jednostavno sledeće - najpre govori istinu o sebi. A kada je reč o ovom konkretnom pitanju, vi ćete se setiti kada je doktoru Gashiju postavljeno pitanje o zatvoru, da je on naglasio da nikada nije bio u zatvoru. Izneta je teza da u suštini svi svedoci Tužilaštva, da je... kada je reč o tome da doktor Gashi nikada nije odlazio u zatvor, a to je na stranici broj 5661. Tokom glavnog ispitivanja je Tužilaštvo postavilo pitanje: "Da li ste ikada odlazili u zatvor u Lapušnik/Llapushnik?" To se nalazi na stranici broj 5631. Njegov odgovor je: "Ne, nikada." Kada je reč o svedocima koje je izvelo Tužilaštvo, u suštini je izneta sledeća teza: pošto se njihovo svedočenje oslanja na teoriju Tužilaštva, oni govore istinu. Oni kazuju istinu. A kada je reč o nepodudarnosti njihovih iskaza, to im se ili može oprostiti iz različitih razloga, ili to nema nikakve posledice. Pitanje da li je ili nije doktor Gashi bio u zatvoru zajedno sa svedokom L-64 je nešto što je od centralne važnosti za više pitanja kada je reč o tome šta se dogodilo, šta je pouzdano i kome treba verovati, ukoliko ikome od njih odlučite da verujete. Jer, ili svedok L-64 govori istinu a doktor Gashi laže, ili doktor Gashi govori istinu a svedok L-64 laže. Ili je jedan ili je drugi. Ovde nije u pitanju greška. To nije pitanje zabune. I ako neko od njih dvojice laže o nečemu što ne samo da je izneto kao relativno važno već što je prilično dramatično – da doktor odlazi i kaže: "Ja ne mogu da pružim bilo kakvu pomoć.", onda ja kažem da ukoliko je neko spreman da laže o nečemu što je tako važno, i ja se pozivam na ono što je bilo rečeno ne samo sada tokom ove završne reči, već i u prethodnim izlaganjima – da ukoliko oni lažu, njihov iskaz se mora odbaciti. Primetio sam da je iznet argument u vezi identifikacije koji iznosi da oni svedoci koji nikoga nisu identifikovali na foto-panelu, koji nisu rekli da su na foto-panelu videli Shalau, su ili nemoćni, slabi ili su preživeli tako jaku traumu da ne mogu da pruže takvu informaciju ili da utvrde nečiji identitet. Ako neko pogleda iza toga šta je traženo, traženo je da se iz toga izvede zaključak. A ako je traženo da se izvede zaključak, onda se od vas traži da uradite nešto drugo. Jer zaključci mogu da se izvode kada se govori i indirektnim dokazima, kada je reč o povezivanju informacija iz kojih možete da izvučete zaključak. A važnost analize kada je reč o indirektnim dokazima, koja je priznata i u ovom pravnom sistemu kao i u mnogim drugim pravnim sistemima, jeste da ukoliko imate dva uverljiva, razumna objašnjenja – jedno koje ukazuje na krivicu a drugo koje ukazuje na nevinost, onda morate da sledite onaj zaključak koji ukazuje na nevinost. To je pravac kojim morate ići. Postoji razuman razlog za to, jer vi svakako stremite ravnoteži. Očigledno imate dve stvari koje su suprotstavljene. Ukoliko obe imaju razumnu verodostojnost kod vas, onda niste zadovoljili standard razumne sumnje. To je logičan način postupanja i verujem da je vama to kao sudijama jasno. Vi ovde stvarate sudsku praksu i razmišljate o načinu na koji dokazi moraju biti analizirani. Šta se događa kada kada imate zajedno čitav niz različitih faktora, šta onda radite? Ja sam siguran da vi ne obavljate bilo kakvu analizu, već da pažljivo birate i dajete im težinu. A u ovoj situaciji, gde vam se iznosi da imate da su ti ljudi bili isuviše nesposobni i da iz tog razloga možete da im date bilo kakav kredibilitet kada je u pitanju negativna identifikacija, ali da treba da im verujete kada je reč o identifikaciji optuženih jer su oni bili traumatizovani nasuprot drugog uverljivog objašnjenja: To nije bio on. On nije bio tamo. On nije crni čovek. Njegovo zdravstveno stanje je takvo, i govoriću više o njegovom fizičkom stanju – da aktivnosti za koje se tereti nisu one aktivnosti koje je mogao razumno gledajući da ih izvrši. Da pretpostavimo da vi ne prihvatate ono što vam je rečeno i što mi verujemo da jeste, jer to je istinitost njegovog stanja. Haradin Bala je bolestan čovek, koji je živeo kao i mnogi njegovi sunarodnici pod srpskom

čizmom, čuo je zvuke rata, čuo je pucnjavu, i rekao vam je da je otišao da se bori. Rekao vam je da su mu drugi govorili da to ne čini. I ako je jedna stvar stalna o svemu što ste čuli o Haradinu Balai, osim činjenice da je tvrdoglav, to je da je on bolestan. Imate nezavisnu zdravstvenu evidenciju kojom je utvrđeno da je ovaj čovek već više od 10 godina bolestan i da je imao najmanje tri, a možda i pet srčanih udara, zavisi od toga kako tumačite tu evidenciju koja se nalazi pred vama pod pečatom. Nije pametno za jednog bolesnika da ide u rat. On je takođe i mlad čovek, ima samo 47 godina. I sada je mlad čovek, ali je on to uradio. On je uradio ono što bi svaka osoba uradila na njegovom mestu - odveo je svoju porodicu do prvog bezbednog mesta, do Nekovca/Nekoc, odakle je onda otišao da se bori. Otići do Nekovca/Nekoc od mesta gde on živi, videćete to na karti da se na putu nalazi kontrolni punkt u Komoranu/Komoran. Vi ne možete sa puškom da idete tim putem. Dakle, nakon što je odveo svoju porodicu na sigurno, on se vratio, uzeo pušku i otišao u Lapušnik/Llapushnik. U Lapušnik/Llapushnik je došao verovatno posle borbe, odmah nakon borbe i tu se zadržao relativno kratko vreme. Dakle, nema sumnje, nema greške, da se u potpunosti slažemo da je Haradin Bala bio u Lapušniku/Llapushnik, tu se ne postavlja pitanje. Pitanje jeste kada i koliko dugo. Da bi se sada odgovorilo na ovo pitanje, kao što dokazi pokazuju, on je bio u Lapušniku/Llapushnik sve do trenutka kada su on i komandant Kumanova otišli, što je bilo krajem maja meseca. Njega je Elmi Sopi video u Lapušniku/Llapushnik u tom vremenskom razdoblju. Njega je tokom vikenda u tom vremenskom periodu video u Lapušnik/Llapushnik i doktor Zeqir Gashi. Sada je važno da upamtimo da sve do kraja izvođenja dokaza Tužilaštvo nije razmatralo da pozove doktora Zeqira Gashija kao svedoka, a onda su podneskom u martu mesecu zatražili da on dođe da svedoči jer bi on osporio, kako su naveli, alibi koji je izneo gospodin Bala. Vi sada ispred vas imate u spisu izjavu gospodina Tuckera koja nosi oznaku DB7 u kojoj se govori o njegovom razgovoru sa doktorom Gashijem, kada je po gospodinu Tuckeru doktor Gashi rekao da je vodio ambulantu u Lapušniku/Llapushnik tokom maja, juna i jula meseca 1998. godine i da je to počelo u maju ili junu mesecu. Gospodin Tucker kaže da niko tada nije obraćao naročito pažnju na vreme kada je doktor Gashi počeo svoju medicinsku aktivnost. Da za trenutak pretpostavimo da je to bilo tako i da pretpostavimo razlog zbog koga je Tužilaštvo pozvalo gospodina Gashija da svedoči, neko bi pomislio, uzimajući u obzir višemesečne rasprave koje su vođene u ovom postupku da nije došlo do sledećeg, ukoliko se izuzme postavljanje sugestivnih pitanja. Jer ukoliko je zaista ova informacija bila i tačna i pouzdana, kako to sada Tužilaštvo tvrdi, onda bi se ona pojavila čista kao sneg, a ne bi se do nje vodilo. Pitanje na stranici broj 5621: "Da li ste bilo šta znali o ocu Haradina Balae?" To nije sugestivno pitanje. "Svi u Drenici/Dreniče su poznavali njegovog oca. Pitanje: Tokom juna i jula 1998. godine, da li ste videli Haradina Balau u Lapušniku/Llapushnik? Gospodin Guy-Smith: Prigovor. Sugestivno pitanje. On može da ga pita kada ga je video, ali ga on navodi na taj vremenski period. – Gospodin Whiting: Časni Sude, teško je da..." nije završio svoj odgovor. I Ja pretpostavljam da ako bi trebalo da izvučete zaključak, gde jedan vodi ka krivici a drugi ka nevinosti, on bi svakako želeo da izvučete zaključak o njegovoj nevinosti – da je teško postaviti pitanje, i ja takođe smatram da bi to bio primeren kraj: teško je da se dobije odgovor kakav je potreban. Želim da to ostavim sa strane. "Sudija Parker: 'Samo nastavite dalje. Kakva god da je šteta učinjena, već je učinjena, tako da..." Kada zvono zazvoni, kasno je. Zato sledi novo pitanje: "Da li ste videli Haradina Balau u Lapušniku/Llapushnik? - Da. Pitanje: Kada ste ga videli u Lapušniku/Llapushnik? – Odgovor: Dolazio je jednom nedeljno na kontrolu. - Pitanje: Ali kada je to bilo u vremenskom smislu? – Odgovor: Kada smo bili u Lapušniku/Llapushnik. Pitanje: Možete li da budete jasniji?" I odgovor sledi: "Tokom juna i jula 1998. godine." E, Bože. Šta da se kaže? To je primer nečega što se dešava svim advokatima, i mnoge sudije nas kritikuju što to činimo – svedočimo, a to ne bi trebalo da radimo. Ali nije to

ono o čemu se radi. To nije čist odgovor svedoka koji vam omogućava da sami procenite u vezi sa jednim pitanjem koje je od relativno kritičnog značaja za obe strane. Ja sada ne tvrdim vama ovde, da budem jasan, da je gospodin Gashi uradio bilo šta pogrešno. Ne mislim da jeste. Tvrdim da je postavljanjem pitanja na način na koji je postavljeno, vrednost tvrdnje doktora Gashija da je video Haradina Balau u junu i julu 1998. godine ništavna, posebno u svetlu činjenice da mi znamo da je on upravljao ambulantom i da je pružao medicinsku pomoć u Lapušnik/Llapushnik tokom maja meseca. Mi znamo da je Haradin Bala odlazio u ambulantu po lekarsku pomoć kad god je to mogao, i to ne samo tokom letnjih meseci, već i pre tih letnjih meseci, kada je odlazio da uzme lekove od Ferata Sopiya, čoveka u čijoj se kući nalazila ambulanta doktora Gashija. Ferat Sopi, apotekar, davao je gospodinu Balai lekove za njegove srčane probleme pre 1998. godine. Tokom juna i jula meseca, njega je pregledao i lečio, u stepenu u kom je to bilo moguće, doktor Fetim Selimi. To je neosporavano i nekontraverzno svedočenje. Doktor Selimi vam je rekao da je ne jednom, nego više puta pregledao Haradina Balau, uverio se u njegovo stanje, saslušao ga na šta se on žalio, i pokušao je da mu pruži medicinsku pomoć. On je bio jedan od onih bolesnika koji je patio od srčanih problema. Koristio je *nitroglycerin* – to je lek koji koriste osobe sa srčanim smetnjama. Njegove usne su bar jednom prilikom bile plave, što znači da nije imao dovoljnu količinu kiseonika u krvi. Njega su tamo drugi odveli jer on sam nije bio u stanju. Bilo je vruće. Doktor Selimi je rekao Haradinu Balai:

"Smanji obaveze, idi kući." Najvažnija stvar koju nam je rekao doktor Selimi je bila da on nije mnogo razmišljao o Haradinu Balai, ali ga je video na televiziji u vezi ovog suđenja. Tada je pomislio: "Šta će ovaj čovek tamo? Poznajem ga, lečio sam ga. Sećam ga se. Nije mnogo ljudi iz OVK dolazilo kod mene sa srčanim problemima. Svakako, dolazili su da im lečim rane, ali nisu dolazili zbog srčanih problema."

Da li je ovo odgovarajuće vreme?

SUDIJA PARKER: Nastavićemo u 16.05 časova gospodine Guy-Smith.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Gospodine Guy-Smith?

ADVOKAT GUY-SMITH: Doktor Selimi je primio Haradina Balau i pregledao ga tokom juna i jula meseca. Video ga je na mestu na kom bi za njega bilo nemoguće, mislim na Haradina Balau, da istovremeno bude u Lapušniku/Llapushnik. Nijedan čovek, pa ni Haradin Bala, ne može istovremeno da bude na dva mesta. Tokom juna i jula meseca, vi ste čuli svedočenja iz brojnih izvora da je bilo vruće. Tužilaštvo je u svom uvodnom izlaganju u ovom predmetu govorilo o tome kakve su bile planine oko područja Lapušnika/Llapushnik, a i sam doktor Selimi je u to vreme, kada je komentarisao to tada – on nije komentarisao sopstveno fizičko stanje kada je svedočio – jer je on tada bio u dobrom zdravstvenom stanju. Ali je i za njega u tim letnjim mesecima 1998. godine bilo teško da savlada to područje, što je nešto na šta ću se vratiti za nekoliko trenutaka. Sugerisano je da Avdulla Puka, koji vam je rekao da je Haradin Bala bio u njegovoj kući u Javoru/Javor, bio zbunjen, da je pogrešio, jer nije mogao da se seti ni šta je večerao prošle nedelje. Ali gospodin Puka oslanja svoje sećanje o boravku gospodina Balae u njegovoj kući na nešto što je on činio godinama, jer je on svake godine radio istu stvar - kosio je travu za svoje životinje, a to se radi u određeno vreme. Oni koji su proveli neko vreme na farmi,

znaju da ne možete travu da kosite ni prerano ni prekasno, ukoliko želite da ona bude hrana za životinje. Gospodin Puka je povezao prisustvo gospodina Balae u njegovoj kući sa onim što radi svake godine. To je neosporno i neupitno. Nije postojala motivacija gospodina Pukae zbog koje bi lagao, pogrešio ili na drugi način izneo netačan podatak. Skender Bylykbashi, još jednom govoreći o tome da je video gospodina Balau, povezao je konkretne događaje ili važne stvari, jer setićete se da nam je rekao da je video Haradina Balau kada je došao sa hranom, odnosno brašnom. A brašno je bilo ono što je gospodina Bylykbashija interesovalo, jer mu je upravo brašno bilo potrebno da bi prehranio ljude oko sebe. I njega je zanimalo raspolaganje sa tim brašnom. To nije osporeno, nije opovrgnuto, i nema nikakvog razloga zbog čega se njemu ne bi verovalo. Ali Thaçi koji poznaje Haradina Balau ceo život govorio nam je o njegovom zdravstvenom stanju, o stanju za koje mi imamo i nezavisnu informaciju. Dao nam je i informacije i o drugim aspektima vremena koje je provodio sa Haradinom Balaom. Nije osporeno, nije opovrgnuto. Ali vama je rečeno da je njegov alibi laž, da L-64 govori istinu, a svi ostali lažu. Ferat Sopi, stariji čovek, svakako čovek koji misli svojom glavom kao što mislim da smo svi mi to videli, rekao nam je da je doktor Gashi otvorio ambulantu u njegovoj kući. Nije bio siguran kog je to datuma bilo, ali se setio da je radio sa doktorom Gashijem ako ne grešim, u drugoj polovini maja meseca. Mnogo se govorilo o tome šta je on rekao ili nije rekao tokom jednog nezabeleženog razgovora sa Tužilaštvom, ili da li je ili nije pročitao... šta god da je čitao u *Koha Ditore* u vezi sa iskazom doktora Gashija, kako je Tužilaštvo tvrdilo, u smislu da je on rekao da je pročitao ceo iskaz i da je on tačan. I vi iz toga treba da izvučete zaključak, ali mi nemamo informaciju da li je on ikada pročitao ceo taj iskaz ili nije. A Ferat Sopi je rekao kako im on nije rekao da je to u potpunosti tačno. On je rekao da ima nekih problema s tim. Sam taj članak koji je dokaz, i o kome se raspravljalo tokom ispitivanja ovog svedoka, nosi datum od maja meseca, i taj datum se odnosi na period kada je doktor Zeqir Gashi vodio svoju ambulantu. Ovde ću da se zaustavim i preći ću na trenutak na drugu stvar. Tvrdim da je čudno, posebno u svetlu ovog postupka i u svetlu svih teškoća koje je Tužilaštvo stalno imalo sa određenim svedocima, da baveći se razgovorima, sa nekim kao što je doktor... izvinjavam se – Ferat Sopi, koji je od značaja za pitanje vremena i mesta gde se nalazio gospodin Bala, a posebno u vezi sa tvrdnjom da on nije bio u Lapušniku/Llapushnik – interesantno je da takav intervju nije snimljen bilo audio ili video, tako da on može kao i drugi da se proglasi neprijateljskim svedokom ukoliko je takva izjava data. Da smo mi od samog početka imali ovakvu situaciju, pre nego što se ovde dogodilo ono što se dogodilo, ja onda ovo uopšte ne bi iznosio. Ali imajući u vidu način na koji je tako jedan značajan mehanizam, kako ga oni opisuju, i tako jedan apsolutni mehanizam opet po njihovom opisu, jer tu se vidi ponašanje, možete da čujete reči, vi kao neko ko treba da presudi o tome, trebalo bi da imate pred sobom apsolutno svaki delić tog razgovora, kako biste mogli da presudite na osnovu celokupne slike, a ne samo na osnovu onoga što je rečeno pred vama. Kako bi vi došli do zaključka da je Haradin Bala 25. jula, onog dana kada je pao Lapušnik/Llapushnik otišao u planine u sred vrelog dana, u jednom nepristupačnom kraju, kako ga je opisala većina ljudi, vi obavezno onda morate da zanemarite svedočenje doktora Selimija. Morate da zanemarite svedočenje čak i doktora Gashija o fizičkom stanju Haradina Balae. Jer jedna od stvari koja je vama bila rečena od doktora Selimija je bila... da je tokom vremenskog perioda kada je on video Haradina Balau - a ja ću za trenutak da napravim teoretski skok – da je on video Haradina Balau i da se Haradin Bala nekako vratio u Lapušnik/Llapushnik, u područje u koje je bilo apsolutno nemoguće da stigne, a onda da se vratio odande u planinu, a on je imao probleme sa disanjem i bilo mu je teško da se kreće korak po korak u sred leta, i vi ste čuli da ga je takvo stanje pratilo čitav život. Ja sada tražim da vi izvučete zaključak, ukoliko odlučite da odbacite ono što mi smatramo da smo dokazali, a to je da Haradin Bala nije bio u

Lapušniku/Llapushnik. Nema sumnje, dokazano je van svake senke sumnje da je Haradin Bala imao zdravstveni problem i to prilično ozbiljan.

Čuli ste svedočenje o tome kako je njegovo fizičko stanje – ne bih rekao da je bilo osetljivo – ali svakako da nije bilo dobro, i da on nije bio u stanju da uradi nešto što bi čovek njegove starosti ili stariji mogao da uradi. Vama je od strane Tužilaštva više puta rečeno da je Haradin Bala bio osoba koja je tukla ljude, ne jednom ili dva puta. Tu se nije radilo o običnim packama, već se govori o ozbiljnom batinanju i to sa 59 udaraca odjednom, po iskazu jednog svedoka. Ja vas sada pitam: ako je osoba koja je to uradila bio Haradin Bala, kako je on to fizički bio u stanju da izvede? Kako? Ukoliko je njegovo stanje bilo takvo da je on teško disao dok je odlazio do ambulante, kako je onda bio u stanju da štapom nekog prebija. Ja vam tvrdim da je tako nešto nemoguće. U našoj uvodnoj reči smo rekli da ne možemo da tvrdimo da on nije bio u stanju da to uradi, jer mi to ne možemo da tvrdimo. Mi nemamo dokaze koji potvrđuju da on nije bio u stanju da to uradi, ali imamo jasne posredne dokaze na osnovu kojih vi možete da izvučete razuman, logičan i objektivian zaključak. A zaključak koji bi trebalo da se izvede jeste da na osnovu njegovog opisanog fizičkog stanja o kome je govorilo više svedoka, stanja koje traje i danas – on nije čovek koji je bio sposoban da izvrši te radnje. Ja ću na trenutak da se udaljim od ovoga o čemu sam govorio, ne daleko ali po strani, jer vi imate izjavu koju su dala dva čoveka, svedoci L-04 i L-06. To su izjave kao što znate koje su po dogovoru dobijene nakon što su njih dvojica svedočili, a to su izjave koje su oni dali srpskim vlastima o tome šta se dogodilo. Prva od tih izjava je data od strane svedoka L-04 1. oktobra 1998. godine. To je verujem dokazni predmet Tužilaštva P203. Ili je 203 ili je 204, i ja sada gledam u gospodina Yuonisa kao što svi to radimo, kako bi me ispravio ukoliko grešim. 203. Sada, L-04 je svedočio kako je krenuo u planine i da je Shala bio jedan od ljudi koji je takođe tuda krenuo. Mi smo dobili više objašnjenja o tome zašto bi neka informacija bila ili netačna: ili ljudi sa ove distance nisu hteli da se sazna da su imali bilo kakve kontakte sa Srbima, i to je razumljivo da ljudi ne žele da priznaju da su dali bilo kakve izjave Srbima, pored stavljanja na stranu činjenice da su ove činjenice u stvari oborene. Ja sada molim Pretresno veće da pogleda paragraf broj 10, u kojoj svedok L-04 kaže sledeće: "Posle mesec dana provedenih u zatvoru, izvor tvrdi da je izveden iz prostorije zajedno sa..." drugim ljudima. "Stavili su im povez na oči, a onda su ih odvezli putničkim vozilom u Kišnu Reku//Kishnarekë gde su bili i drugi ljudi koje je OVK kidnapovala. Kidnapovane osobe je okružilo osam pripadnika OVK koji su bili u maskirnim uniformama i sa maskama na glavama." Mi sada znamo, i svi su u tome saglasni da su mnogi pojedinci nosili maske kako bi sakrili svoj identitet. I to je prva informacija koja je data a tiče se oslobađanja svedoka L-04. Svedok L-06 je dao izjavu, verujem da je to dokazni predmet Tužilaštva broj P203 koja se tiče njegovog oslobađanja: "Posle mesec dana u zatvoru, izvor kaže da su ih odveli do vrata prostorije gde su ih držali, da su im stavili vreće na glavu i da su ih onda odveli do sela Kišna Reka//Kishnarekë u opštini Glogovac/Gllogoc gde su im skinute vreće sa glava." Ovde se ne pominje niko po imenu. On kaže da je video svog brata i druge tada prvi put. Ali ono što je važno, jer je izneta tvrdnja da jedan od razloga što su ovi ljudi toliko oklevali da otkriju bilo šta od ovoga kako se ne bi otkrio njihov identitet i da se pretpostavi da su oni imali bilo kakve kontakte sa Srbima. I tako ovaj gospodin kaže: "Na kraju razgovora, Izvor je naveo da je među pripadnicima OVK..." i on kaže ko je kidnapovao njega i ostale "... on je prepoznao..." i onda se navode imena tih ljudi. Ime Shala se tu nije pojavilo. Ime Haradina Balae se tu nije pojavilo. Mi znamo da je u određenom smislu to mala zajednica, i mi smo čuli od nekih, uključujući i od svedoka L-96, da su ljudi govorili o raznim imenima, posle čega bi se ta imena pridodala drugim imenima. I na osnovu takvih odnosa stvari, a to su bila, kao što je i sugerisano samo nagađanja koja nisu bila pouzdana, koja nemaju osnova, od vas je traženo da na osnovu imena koje je neko nekome samo došapnuo vi zaključite

da je Shala bio Haradin Bala. Ali ukoliko se pažljivo i objektivno analizira dokazni materijal, vidi se da je to u osnovi samo nagađanje i da nema dovoljno pouzdanih indicija da bi se dokazalo van razumne sumnje da je gospodin Bala učestvovao u tim radnjama. Sećanja su čudna stvar. I kada neko želi da prevaziđe neku traumu, osigurajte da se pruži satisfakcija za stvari koje su im se u prošlosti dogodile, a mislim da smo to videli u više od jednog primera, da se u suprotnom događa da ljudi donose zaključke koji nisu potkrepljeni dokazima. Lako je da se kaže u najemotivnijem smislu da smo mi dokazali svoj predmet van svake razumne sumnje, a vama je to više puta rečeno od strane Tužilaštva u njihovoj završnoj reči. A ono što treba da vas navede da se zamislite je to što Tužilaštvo ne uzima u obzir nezavisne, spoljne i objektivne informacije koje mogu da bace sumnju i da ospore navode. Oni vam nisu predstavili celokupnu sliku u njihovom izlaganju i ne kažu vam: "Uzimajući u obzir kompletne okolnosti, mi na osnovu naše funkcije Tužilaštva moramo da radimo odgovorno time što uzimamo u obzir i javno priznajemo gde su problemi i koja pitanja su problematična" - ukoliko se zaista traga za istinom. "...Imajući sve to u vidu časni Sude, mi vam kažemo da smo mi ispunili svoj teret dokazivanja..." a oni to nisu uradili. Oni su se distancirali od ovih teškoća, a razlog za to je upravo taj što postoje razni elementi za koje su oni izabrali da ih ne konfrontiraju. Oni nisu uspeali da dokažu svoje navode izvan svake razumne sumnje. I sada da se vratimo na onaj primer koji sam ja dao na početku – na hiruršku operaciju o kojoj smo govorili. Ja mislim da sada trebamo da uzmemo svakog svedoka i da ga stavimo u operacionu salu, i da im damo obaveze po vašoj želji: da budu medicinske sestre, pomoćnici anesteziologa, pomoćnici hirurga. Kada ih budete tako rasporedili, vi ćete imati mogućnost da im postavite pitanja koja i postavlja neko pre nego što ode "pod nož" – i vi nećete biti zadovoljni, a vi ćete se nadati jednom čudu. Vi bi potražili onda drugu mogućnost lečenja. Haradin Bala je jednostavan čovek. On dolazi iz zemlje sa drugom tradicijom u odnosu na ostale. Kao što sam već rekao, on je takođe kao čini se i svi drugi na Kosovu/Kosovë patio pod čizmom srpske represije. Rekao vam je da je napravljena greška. Rekao vam je da je bio tužan kada je čuo za te događaje. Ja verujem sada da u ovom trenutku nema dovoljno dokaza i da Tužilaštvo nije uspelo u svojoj nameri, kao i da je presuda koju objektivno trebate da donesete ona – da nije kriv. Nisam nameravao da govorim o stvarima koje se tiču izricanja kazne. Smatram da to kao advokat ne trebam da radim jer je to neprikladno i nezahvalno da se čini. Zbog toga sam bio zabrinut jer ja kao advokat ne želim da se odreknem nijednog prava koje pripada mom klijentu. Dakle, ja imam sledeće da kažem: ukoliko vi nakon pažljivog razmatranja celokupnog dokaznog materijala, ukoliko posle analize izvedete zaključke, za šta će vam možda trebati prilično vremena pre nego što pažljivo razmotrite sve pre donošenja odluke i dođete do zaključka da je on učestvovao u tim radnjama, jednoj ili svim radnjama, onda ćete svakako pred sobom imati još jedan zadatak. On vam je govorio o svojoj porodici i rekao vam je ko je on. Ja sam započeo sa tim da je on veoma jednostavan čovek, koji u pravom značenju - vi ste videli neke od izveštaja, pročitali ste neke od medicinskih izveštaja – da je njegovo vreme ograničeno u odnosu na većinu. Koliko dugo, ja to ne znam. Ali stoji to da on ima zdravstvene teškoće koje se ponavljaju, a koje još nisu dijagnostikovane. Bogu hvala, čini se da su po pitanju njegovog kardiovaskularnog stanja neke stvari rešene, ali ima i drugih problema što potvrđuje i njegov zdravstveni karton koji se nalazi pred vama. Njegov doprinos svetskoj budućnosti je zaista jednostavan. On se nada kao što vam je rekao da će postojati društvo gde će se svi dečaci i devojčice igrati zajedno. On neće biti političar. On neće voditi pregovore, i neće da uradi mnoge stvari koje će druga dobra ljudska bića uraditi ili su već uradila. Ali on će živeti svoj život, onoliko koliko mu je preostalo, verujem na jedan miran i dostojanstven način. On nikada ne bi bio pred ovim niti bilo kojim drugim Sudom u slučaju da nije čuo pucnjeve i da nije odlučio da ode da se bori za svoj narod - da je poslušao molbu svoje porodice kada su mu rekli: "Haradine, ti si isuviše bolestan, prestar si, nije

za tebe da ti to radiš. " Ali ih on nije poslušao. Kakav god vi izbor da napravite o tome, ukoliko stignete do takvog zaključka – a ja smatram da vi nećete i da ne biste trebali da dođete do takvog zaključka posle analize svih informacija – da je to veoma kratak vremenski period, ako ga uopšte ima. Hvala vam na vašem razumevanju. Verujem da ono što sam rekao nije nikoga povredilo, i nadam se da vam to daje odgovarajuću osnovu na kojoj ćete temeljiti zadatak koji je pred vama kada budete odlučivali o sudbini ovog gospodina.

SUDIJA PARKER: Hvala vam puno gospodine Guy-Smith. Gospodine Topolski?

ZAVRŠNA REČ ODBRANE OPTUŽENOG MUSLIUA: ADVOKAT TOPOLSKI

ADVOKAT TOPOLSKI: Poštovane časne Sudije. Počinjem ovu završnu reč, a ja sam poslednji koji vam se obraća, citirajući reči druge osobe, radi se o Robertu Jacksonu iz Vrhovnog Suda Sjedinjenih Država. Kada je izgovorio ove reči pre nekih 60 godina, bio je glavni zastupnik Tužilaštva na Međunarodnom Vojnom Sudu u Nirnbergu. Rekao je ovo: "Advokat može da bude suočen sa još nekim zastrašujućim zadacima kada bira argumente za završnu reč, u trenutku kada postoji veliki disparitet između vremena i materijala koje ima na raspolaganju." Po mom računanju, prošlo je 87 dana od kako ste slušali i dobijali u usmenoj i u formi dokumenta - ogromnu količina detaljnih dokaza. Šta onda da radimo? Mi ćemo pokušati da uradimo upravo ono što je i sudija Jackson planirao da uradi pre 60 godina – da lišimo predmet mnoštva detalja i da vam predočimo glavne teze našeg predmeta, neke samo u uopštenoj formi, a neke i nešto sadržajnije – glavni delovi predmeta Isaka Musliua. Šta je naša funkcija? Naša funkcija je trostruka: pre svega, da istaknemo i prokomentarišemo glavne navode koje mi smatramo da su za i protiv njega, i koji su izneti u završnim podnescima obe strane. Kao drugo, da pokažemo zašto i kako ova sudska porota može i treba da utvrdi da navodi protiv njega nisu dokazani. Treće, da pokažemo da je do tog propusta došlo u svakoj tački ove Optužnice, jer ili nema dokaza ili oni takvi kako su predočeni, pojedinačno ili sa drugim dokazima, su nepouzdati i imaju suštinske slabosti, ili su kontradiktorni sa drugim dokazima, tako da su svi navodi protiv Isaka Musliua potpuno neutemeljeni. Prazne tvrdnje. Neprihvatljive, mi kažemo. Brdo koje tek čeka? Videćemo. Želeo bih najpre da iznesem neke uvodne napomene. Da li možemo da počnemo tamo gde bi engleski sudija počeo kada bi se obratio engleskoj poroti, gde je Tužilaštvo počelo u paragrafu broj 293 da govori o pravu, kao i zajednički podnesak Odbrane u paragrafu broj 26: "Teret i standard dokaza je dovoljno poznat." To je naravno obuhvaćeno članom 21 – pretpostavke o nevinosti. Vi morate da budete sigurni u dve stvari: Pre svega, da su zločini za koje se tereti počinjeni, i pod dva, da optuženi čiji slučaj razmatrate, i ja podvlačim te reči – da je izvan razumne sumnje odgovoran za te zločine. Mogu li da kažem nešto o funkcijama. Sada kada smo stigli do završne reči u ovom predmetu, vaša funkcija sudija u ovom predmetu i činjenice da imate ovlašćenja kao i obavezu da regulišete i nadgledate tok ovog procesa u suštini pretvara ovaj časni Sud u sudije porotnike, sa čime još uvek naravno nismo upoznati u Ujedinjenom Kraljevstvu, ali ćemo biti uskoro. Vama je naravno to poznato zbog pravnih sistema iz kojih vi potičete. Ali kao što je već više puta rečeno tokom 87 dana, vi niste obična porota, vi niste početnici amateri u procesu, već profesionalne sudije koji ste kao takvi i postavljeni ovde. I u stvari, vaših nekoliko zajedničkih zadataka kako bi došli do presude u ovom slučaju je možda teže nego da budete uobičajena dvanaestočlana porota koju vodi profesionalni sudija. Zašto je vama teže? Teže je možda zbog toga što morate da se oslobodite strahova i sumnji kada je reč o

primeni standarda i tereta dokazivanja. Nekada je teže laičkoj publici ili klijentu pokazati na primer kako vi ovde trebate da primite i saslušate svedočenje i da mu date malu ili nikakvu težinu ili čak i da to odbacite i onda samo nastavite dalje. Laička porota sasluša samo ono što im profesionalni sudija dopusti da saslušaju, a odbacuje se ono što nije relevantno, što je bez potvrde, i što prejudicira. Ovde porota sve sasluša, ili većinu toga. I zbog toga mi kažemo posmatraču, branjeniku da je zadatak sa kojim ste vi suočeni u toj meri teži. Nema sumnje da posmatrači i klijent imaju sumnje i traže da budu uvereni da je pravičnost i otvorenost nešto što se poštuje do samog kraja u ovom predmetu. Na samom početku ovog procesa je naš klijent preko nas, kao i ostali, izrazio zabrinutost i strah, i morao je da ih prevaziđe i da svoju sudbinu i svoju budućnost preda u ruke ovog Pretresnog veća u nadi kako će ovaj postupak biti pravičan. Ali časni Sude, pravičnost nije slabost. Ukoliko ovo Pretresno veće donese presudu protiv Isaka Musliua, mi onda kažemo da možete utvrditi njegovu krivicu samo u slučaju da je svako od vas u to uveren. Moguće je bilo da u predmetu Isaka Musliua, a to se retko događalo pred ovim Sudom, niko ne svedoči, i taj princip je dobio najteži test. Nešto o vašem pristupu, ako mogu. Kada je reč o proceni dokaza sa kojima ste suočeni u podnescima obe strane naravno, mogu li da predložim jedan kraći postupak: oslanjajte se na dokaze u koje ste uvereni i pozivajte se samo na takve dokaze. Procenite svedoke, pitanja koja su postavljena. Da li su oni došli da pomognu, da kažu istinu? Da li su ovde došli vođeni ne baš tako plemenitim motivima? Da li je njihovo svedočenje u potpunosti bez uticaja ostalih svedočenja? U našoj uvodnoj reči mi vas pozivamo da razmotrite mogućnost da je možda došlo i do poravnjanja starih računa, starih netrpeljivosti ili do stvaranja novih. Mogu li sada da pređem na drugu temu, u vidu uvoda opet, u nadi da će to biti od pomoći. Kada budete razmatrali svedočenja tog tria, ustanovićete da su bili neprijateljski nastrojani: Buja, Behluli, Karpuzi. Mi tražimo da obratite pažnju na njihove prethodne izjave, na osnovu kojih iznosimo dve stvari: ukoliko oni ne veruju u zakletvu koju su pred vama dali, njima se uopšte ne treba verovati. Kada je reč o potkrepljujućim dokazima, mi navodimo i tvrdimo da je jedini bezbedan način da se traže dokazi u odnosu na ključne svedoke kao što su svedoci L-64 i svedok L-96, koji su potpuno nezavisni od njih. Da se vratimo sada na kategoriju dokaza koja je od kritičnog značaja na ovom suđenju, a to je pitanje identifikacije. U 28 paragrafa, na više od 13 stranica svoje završne reči, Tužilaštvo tvrdi da je identifikacija koju su izvršili svedoci u ovom predmetu bila procedura koja je usvojena i koja je pouzdana. Da li su oni imali bilo kakve zadnje misli kada su to činili, ja ću to prepustiti Pretresnom veću da odluči. Možemo li da ukažemo na paragraf broj 151 njihovog podneska, o identifikaciji i proceduri putem foto-panela, za koju Tužilaštvo tvrdi da je bila "veoma pouzdana". U paragrafu broj 152, opisivali su je kao "pouzdanu", a u paragrafu broj 154 ona postaje "adekvatna". Pouzdanost se kod Tužilaštva menjala na sledeći način: Pre svega, svedoci su čuli pseudonime, a zatim su čuli o pravom identitetu optuženih od drugih. Na primer, svedok L-04 je čuo od Milaima Kamberija da je Qerqiz u stvari Musliu. I oni poverljivo podnose taj materijal, i tu navode: "Poznavanje od strane žrtava pseudonima optuženih tokom boravka u logoru jeste snažan dokaz njihovog prisustva." U primeru koji smo vam upravo dali svedok L-04 navodi informacije koje je saznao iz druge ruke - od identifikovanog izvora koga su mogli ovde da pozovu, ali mi tvrdimo da ga nisu pozvali da svedoči jer nije imao jak dokaz o bilo čemu, najmanje o pozitivnoj identifikaciji. U stavu Tužilaštva o pouzdanosti se takođe iznosi da su svedoci dali "prilično tačne opise". Naravno da će to biti na vama da odlučite. Ali, oni su dali u paragrafu broj 140 sledeći opis: "Vojko Bakrač je opisao čoveka koji odgovara opisu Musliua kao dobro građenog čoveka, nižeg od svedoka, tamne kose i brade." Da na trenutak pređemo na to šta je ovaj čovek dalje rekao o tom čoveku koji je tukao Genova i koji odgovara opisu Musliua. To je paragraf broj 140 njihovog završnog

podneska. Ako se vratite 14 paragrafa unazad, videćete gde kažu da tačno odgovara opisu Musliua, a u jučerašnjem izlaganju kažu da "približno odgovara" opisu Musliua.

Šta Bakrač dalje govori na stranici broj 1307? "Da li je ta osoba vama išta rekla o njegovom obrazovanju i prošlosti? Odgovor:..." ovo bi trebalo da bude Musliu: "...posle je studirao na Univerzitetu. Pohađao je Školu za fizičko obrazovanje i znao je borilačke veštine." Tri stvari časni Sude. Mi ćemo čuti kasnije da svedok L-64 govori o drugom čoveku koji je znao karate u tom logoru. Ostaviću Sud u sumnji na koga se to odnosi. Drugo, pominjanje da je on pohađao Univerzitet i Školu za fizičko obrazovanje nije i ne odnosi se na Isaka Musliua. To bi trebalo da bude isti Musliu koji je kako ćete se setiti, prema rečima drugih, obično nosio masku, a ujedno je opisivao ko je on kako bi svedoci mogli da ga identifikuju. Mi tvrdimo da taj opis ne odgovara Isaku Musliuu i da ne možete da se pouzdate u njega, ne dovoljno da bi mogli izvan razumne sumnje da zaključite da se radi o Isaku Musliu i nikom drugom. Tužilaštvo tvrdi da je L-96 izvršio pozitivnu identifikaciju Musliua u "izuzetno povoljnim okolnostima." On to nije uradio. On je pozitivno prepoznao Musliua, jer je rekao da ga je poznavao. Čudno ako je istinito da je Musliu odlučio da se pojavi bez maske pred čovekom koji ga je poznavao. Zatim se ide dalje pa se navodi neverovatna tvrdnja kada je reč o svedoku L-96: "Ne postoji razlog zbog koga bi L-96 rekao neistinu da je video Musliua u zatvoru." Videćemo da li nije postojao razlog. Dalje, Tužilaštvo tvrdi da je taj postupak identifikacije putem foto panela bio pouzdan, adekvatno i pošteno pripremljen i sproveden. Možemo li da damo šest kratkih stvari u vezi tih tvrdnji. Pre svega, možemo li uz dužno poštovanje da zamolimo Pretresno veće da se podseti unakrsnog ispitivanja Kereakesa kako bi testirali ovu tvrdnju Tužilaštva. Drugo, da li uz dužno poštovanje možemo da podsetimo Sud da sa dokazima o identifikaciji mora veoma oprezno da se postupa, a mi dodajemo da se sa velikim oprezom treba pročitati presuda u *Predmetu Kunarac*: "Bilo kakve teškoće sa podudaranjem tokom procesa identifikacije rezultiraju razlikama u ljudskom sećanju i percepciji." I kao što bi jedan engleski sudija rekao: "I pošten svedok može da pogreši. Više od jedne greške mogu da se pojave čak i u prepoznavanju nekoga koga znate, čak kada su u pitanju bliski prijatelji ili rođaci." Pozivamo Sud da nastavi da bude veoma oprezan kada procenjuje ovu kategoriju dokaza. Mi preporučujemo izveštaj profesora Wagenaara, a posebno pravila koja on uvodi, jer mi smatramo da su ona i skromna i razumna. I na kraju podsećamo Sud na šestu stvar u opštim crtama - na navodnu identifikaciju Isaka Musliua koja se odvijala na sledeći način: On ga je identifikovao tako što ga je prepoznao - svedok L-26. Njega niko drugi nije identifikovao. Njega nije identifikovao svedok L-12. Odabrao ga je sa foto- panela svedok L-64... teško da je iznenađujuće – čovek iz OVK koji ga je poznavao. L-04, kada mu je pokazana fotografija koju je napravio Kareakes na foto-panelu pod oznakom U1... mislim da se tu radi o onom foto-panelu koji nedostaje, nisam siguran - L-04 je rekao: "Pa, nisam siguran, ali izgleda mi poznato." Isak Musliu ima jedinstvenu poziciju na ovom suđenju. Njega niko nije identifikovao, a sve što imamo je navodno prepoznavanje od strane svedoka L-96. A Tužilaštvo možda pomalo neuobičajeno tvrdi u paragrafu broj 157 njihove završne reči da je identifikacija optuženičke klupe u ovom predmetu, i ja ih ponovo citiram: "Dala snažne potkrepljujuće dokaze drugim dokazima pokazujući prisustvo optuženih u zatvoru." Dve stvari: ako je tu namera bila da se Isak Musliu uključi u to, njega u sudnici niko nije identifikovao, i ja vas podsećam da je to veoma iznenađujuće. Drugo, tvrdnja Tužilaštva mora da bude u kontekstu sudske prakse ovog Suda. Izabrao sam drugi primer iz *Predmeta Tadić* gde je Pretresno veće eksplicitno navelo da pridaje malu ili nikakvu težinu u oslanjanju na to, a "to" je identifikacija optuženičke klupe, jer je potrebno da se proceni kredibilitet svakog svedoka nezavisno od toga. Oni nastavljaju u svojoj završnoj reči u paragrafu broj 157, gde opet navode praznu tvrdnju, imajući na umu jedan aspekt ovog predmeta koji smo mi povremeno pokretali tokom unakrsnog ispitivanja. Oni kažu sledeće:

"Žrtve imaju snažan interes da osiguraju da pravi pojedinci, a ne samo oni koji se nalaze na suđenju – odgovaraju." Oko toga nema spora. "Zbog toga se očekuje ako ne svi, a onda bar neke žrtve koje su svedočile da upozore Sud da su se pogrešne osobe pojavile na suđenju." Imam samo dve stvari da kažem u odgovoru na to: Agim Murtezi. Nijedan svedok koga smo mi pitali nije preduzeo nijedan korak da bilo kome na svetu kaže da se pogrešan čovek nalazio na ovoj optuženičkoj klupi. Tragičan ishod pogrešne identifikacije se tako dogodio u ovom predmetu, u slučaju nevinog Agima Murtezija. Nema boljeg načina da zaključimo u našoj završnoj reči o ovoj vitalnoj temi od citiranja pesnika Yeatsa: "Duh Agima Murtezija kuca na naša vrata." Dostaviću vam kasnije, ukoliko to neko bude želeo, identitet osobe pod imenom Yeats koju sam citirao. Postupak koji je ovde prihvaćen kako bi se prevazišle teškoće postupka identifikacije, identifikacionih dokaza, u svim predmetima kao i u ovom konkretnom predmetu Isaka Musliua, nije u potpunosti ni pouzdan niti je primeren. To ne postoji. Time završavamo uvodne napomene, i opet se nadamo da će vam one biti od pomoći kada budete razmatrali dokaze u nastojanjima da dođete do presude u ovom konkretnom predmetu sa jednim izuzetkom, koji ću na kraju ovog dela, ako mogu, pomenuti. Mislim da to do sada niko još nije rekao. Imamo tri branjenika u ovom suđenju, tri odvojena suđenja, mi tvrdimo, koji su iz očiglednih razloga zajedno saslušani zbog ekonomičnosti i praktičnosti, ali u svakom slučaju su to tri predmeta. Pojedinačni branjenici koje je potrebno odvojeno razmatrati i izreći im odvojene presude. Presuda za ili protiv jednog ne može, ne sme i neće neizbežno voditi ka istoj presudi drugog branjenika. Sada možemo da pređemo na sledeći aspekt ovog suđenja. Ovaj deo će trajati prilično dugo, ali u svetlu podneska koji je dao gospodin Mansfield i dokumenata koji su, mi uz dužno poštovanje kažemo da su podržali njegove argumente, želim nešto duže da se pozabavim oružanim sukobom i zločinom protiv čovečnosti. Ali srećom, to više ne moram. Želim samo jednu stvar da kažem za oružani sukob. I mogu li sada da podsetim Pretresno veće da se svakako oružani konflikt odnosi na tačke Optužnice broj: 2, 4, 6, 8 i 10. Snage SRJ i njihova moć je nešto na šta se oslanjalo Tužilaštvo u svojim argumentima. Ako sam dobro shvatio njihove tvrdnje, oni su rekli da raspoređivanje Snaga SRJ, njihova brojnost i njihova vojna snaga neosporno pokazuju prirodu i stepen pretnji kojima su bili izloženi, i oni na osnovu toga tvrde, ako sam ih dobro razumeo, da su to moćni dokazi koji ukazuju na intenzitet sukoba. Mi kažemo da veličina i raspored tih snaga ukazuje na nešto drugo, da je postojao drugačiji cilj od poraza OVK snaga u vreme kojim se Sud bavi. Mi tvrdimo da je dominantna svrha Snaga SRJ tokom proleća, leta i jeseni 1998. godine bila ni više ni manje nego etničko čišćenje Kosova/Kosovë. To jeste ili bi mogao da bude razlog zbog čega su tolike snage bile angažovane, kako bi ispunili svoju dvostruku namenu koju su imali – etničko čišćenje i u isto vreme da se krajem proleća i tokom leta savlada po njihovim rečima "teroristička OVK." Kada je reč o zločinu protiv čovečnosti, a on se odnosi na tačke Optužnice broj: 1, 3, 5 i 7, mi ponovo uz puno poštovanje tvrdimo da definicija zločin protiv čovečnosti može biti korisna da se podsetimo *Predmeta Tadić*. Citiram: "Zločini protiv čovečnosti su zločini koji svojim obimom, svojom surovošću ili svojim velikim brojem, ili po činjenici da je primenjen sličan obrazac..." i sada dolaze ključne reči po nama "...ugrožavaju međunarodnu zajednicu ili šokiraju savest čovečanstva." Vi ćete imati na umu broj nestalih o kojima ovde govorimo, da nijedna procena ne daje brojku veću od 300. To treba da se uporedi sa stotinama hiljada kosovskih Albanaca koji su bili izmešteni, i gore od toga. Možemo li da kažemo da Tužilaštvo to stavlja na jedan apsolutno neprimeren način pod zločin protiv čovečnosti i to više od jednog puta u ako mogu da kažem moćnom podnesku gospodina Whitinga. Susanne Ringaard Petersen je sastavila izveštaje OEBS-a i govorila o postojanju odmetnutih elemenata – njihova svedokinja, ne naša – navela je da je bilo teško za OVK, kako je rekla u njenom izveštaju, da kontroliše elemente u vezi lične osvete i sličnih stvari. Ukoliko je časni Sud primetio, ovo je navedeno u završnom podnesku

Odbrane u paragrafu broj 400. Mi kažemo da kada se pažljivo razmotri značenje koje je u sudskoj praksi ovog Suda koristi za termin *raširen i sistematski*, to se pominje u *Predmetu Akajezu* i u *Predmetu Blaškić*, na primer, onda vidimo kako se malo po malo raspršuju teze u predmetu Tužilaštva. Statut Međunarodnog krivičnog suda u odnosu na druge smatra da je osnovni element za to - postojanje određene politike Mi smatramo da je potrebno da se ustanovi postojanje takve politike kao neophodan i važan ali ne i osnovni element. Dakle, neophodno i važno je ono što mi kažemo. Zbog toga, da bi se dao pun efekat definiciji, i to definiciji koju ste vi spremni da prihvatite, trebalo bi da se ustanovi postojanje jedne politike koja prevazilazi okvire izolovanog, nekordinisanog i stihijskog. A u ovom predmetu imamo jedan veliki kontrast kada treba demonstrirati prisustvo ili odsustvo vrste politike o kojoj mi govorimo. Kada pogledate najjače teze Tužilaštva i uporedite ih sa pozicijom OVK sa jedne strane i onim što ću ja zajednički da nazovem Srpskim snagama, instrumentom srpske države, Službom Državne bezbednosti, nazovite to kako želite, u kojima su dominirali karakteri poput Jašovića i Sparavala. Uzmite u obzir i naš materijal po *Pravilu 92 bis*. Ponovo pročitajte izjavu svedoka K-05. Tu ćete upravo naći dokaz o postojanju takve politike. Tu ćete upravo naći praksu jedne politike koja je bila uperena na činjenje zločina protiv čovečnosti. U izveštaju Evropske posmatračke misije, DM2 koji govori o incidentu od 4. avgusta 1998. godine, Srpske snage reda i zakona, policajci, spalili su albanske kuće. Zbog čega se pale nečije kuće? Vi nečiju kuću palite onda kada želite da nekog oterate od kuće. Vi nečiju kuću palite kako bi etnički očistili svoj svet od drugih. To je politika koja je sprovedena. Mi smatramo da je veoma korisno, da je korisno i vredno truda da se to uporedi. Sada idemo dalje kako bi razmotrili pod brojnim naslovima druge aspekte predmeta Tužilaštva. Ovaj naslov se u predmetu Tužilaštva odnosi na Isaka Musliua. Ali pre nego što to pogledamo, hteo bih samo da nešto kažem o Optužnici. Pretresno veće je to već primetilo i to možda sa zanimanjem da se ni u jednoj tački ove Optužnice nije pojedinačno tvrdilo, u odnosu na ono na šta se Isak Musliu izjasnio ili bio pozvan da se izjasni, da je on povezan sa ubistvima u planini Beriša/Berishë, a to su tačke broj 9 i 10. Nije, nikada nije bio povezan sa tim. Dakle, ako možemo da pogledamo molim vas pre pauze prvo područje gde se pojavljuje Isak Musliu. Časni Sude, mogu li da kažem šta želim ovim da postignem. Ja se nadam da kada kasnije budete razmatrali ovo da ćete gledati u transkript ovog izlaganja zajedno sa završnom rečju Tužilaštva i da prolazeći kroz njihove navode vidite, ja se nadam u kristalno jasnoj formi, na koji način smo mi suštinski odgovorili na svaki od tih navoda, i nadam se nešto opširnije u odnosu na ono što smo izneli u našem pisanom završnom podnesku. To je svrha i mi se nadamo da će na takav način vama biti od pomoći. Dakle, gde da počnemo? Tužilaštvo prikuplja deliće i stavlja ih pod naslov *Područje odgovornosti gospodina Limaja*. I tu se onda navodi više stvari u tom delu njihove završne reči. Želim ovde da razjasnim samo jednu stvar, možda i dve, ali svakako jednu. Oni citiraju dnevnik Isaka Musliua u paragrafu broj 22, i oni to koriste kako bi podržali svoju tezu o postojanju jedne OVK strukture. Oni tvrde da Musliu time što spominje da se dolaskom pripadnicima kroz trening "dodeljuju zadaci i pseudonimi", po njima to pokazuje, i ja ih sada citiram u paragrafu broj 22: "da je već do tog vremena u aprilu mesecu 1998. godine Limaj bio poznat kao komandant Çeliku." Ja vas sada pozivam časni Sude da pogledate transkript, ne sada nego kasnije, na stranama od broja 502 do broja 505, i mogu li molim da pozovem Sud da pogleda da li ima ikakve osnove u dnevniku za ono što Tužilaštvo za dnevnik u svom podnesku navodi. To je dokazni predmet Tužilaštva broj P4. Vi ćete ga videti i primetiti da to nije ona vrsta dnevnika kakve mi nosimo sa sobom u džepu, bar ne u formi koja se pred nama nalazi – ide nehronološki napred i nazad. A deo koji su oni citirali kako bi napravili snažan utisak ima naslov "Kasniji dnevnik". Tu ćete videti datum 11. jun, a onda je sledeći unos za 2. jun. Časni Sude, nisu izvedeni nikakvi dokazi vezano za ovaj dnevnik, osim što je prokomentarisao gospodin Lehtinen

koji je svedočio na samom početku ovog suđenja. Ipak... ipak... ovi jasni komentari o tome u paragrafu broj 22 završne reči Tužilaštva kažu da je sve jasno, očigledno i nesumnjivo. A mi kažemo da nije tako, jer iza ove tvrdnje nema po nama nikakve evidencione osnove koja se tiče ovog dnevnika. Pored toga, postoji još jedna stvar pod ovim naslovom *Područje odgovornosti gospodina Limaja*, stvar koju želim ukratko da pomenem, a radi se o formiranju 121. brigade 6. avgusta 1998. godine ili negde u to vreme, kada je, kako se sugeriše, postojanje te strukture samo formalizovano. Mi kažemo da ima dovoljno dokaza koje smo dobili od bivših svedoka pripadnika OVK kao i od Croslanda i Churchera koji pokazuju upravo suprotno – da je stvaranje te brigade bio odgovor na značajne poraze tokom jula meseca, i da je bilo značajnih nedostataka u organizacionoj strukturi pre jula meseca. Moguće je da su određene komponente postojale, ali po nama struktura nije postojala sve do iza avgusta meseca. Ja ću ovo sada da uporedim sa kriketom, iako shvatam da će kriket biti bolan primer bar za jednog člana ovog Suda dok stojim ovog popodneva ovde kao jedan Englez, tako da ću ipak upotrebiti poređenje sa fudbalom. Trener može da ima tim igrača, ali tim i njihove rezerve su ušli u igru tek tokom avgusta meseca, iako je možda neko od njih bio uključen i pre avgusta meseca. Gospodin Powles je sada napisao na svojoj svesci "pauza sada". Može li časni Sud da naznači kada će biti sledeća pauza?

SUDIJA PARKER: Može da bude sada ili za pet minuta.

ADVOKAT TOPOLSKI: Možemo li sada?

SUDIJA PARKER: Svakako. Nastavljamo sa radom u 17.50 časova.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Da gospodine Topolski?

ADVOKAT TOPOLSKI: Imam jedan komentar i dve ispravke. Komentar je u slučaju da nisam jasno rekao dok sam čitao dnevnik Musliua da se sve pročitano odnosi na 1999. godinu. Druga stvar je da njegov dnevnik jeste dokazni predmet Tužilaštva broj P23 a ne P4. I možda najvažnije od svega, da ja naravno nisam nameravao da kažem da se koncept oružanog sukoba odnosi samo na one tačke koje sam naveo. Oružani sukob se odnosi na sve tačke Optužnice. A sada bih hteo da pređem na sledeće poglavlje u završnoj reči Tužilaštva koje ima naslov "OVK u Lapušniku/Llapushnik". Dokazi ukazuju da je u Lapušnik/Llapushnik u početku došla šačica ljudi iz raznih drugih sela i gradova i da su u početku bili bez komandanta i da nisu bili koordinisani. Vi ste časni Sude doneli jednu odluku koja se ticala svedoka Behlulija, i ja ću to sada da sumiram. Taj je svedok rekao na stranici transkripta broj 2740, i opisuje situaciju pre nego što su formirane brigade na sledeći način: "Male dobrovoljačke grupe ili punktovi koji su delovali nezavisno jedni od drugih ili u saradnji po prethodnom sporazumu." Mi prihvatamo da je ovo tačan opis stanja kakvo je bilo, svakako tokom proleća, a možda i početkom leta 1998. godine. Tužilaštvo svakako tvrdi da je situacija bila takva da su ove grupe bile daleko više strukturisane i organizovanije od toga. Naravno, te grupe koje su se okupljale u Lapušniku/Llapushnik su imale u sastavu i svedoke L-64 i Fadila Kastratija, koje je u Lapušnik/Llapushnik doveo Alushani i njegova *Zjarri grupa*. Čini se, bar prema tvrdnjama svedoka L-64 iz te iste grupe da su neki od

pripadnika dovodili ljude na to mesto. Tužilaštvo dalje tvrdi da su 9. maja već postojale stalne i stabilne snage OVK uspostavljene u Lapušniku/Llapushnik, a mi kažemo, na osnovu borbi koje su kasnije vođene, da su one bile sve samo ne stabilne, jer su oni u roku posle 12 nedelja naravno izgubili kontrolu tamo. Za Tužilaštvo, OVK više nije funkcionisala po sistemu *pucaj i beži*, već su se po njima oni utvrđivali i imali pod svojom kontrolom strateški važna područja gde je formirana jedinica *Çeliku 3*; uspostavljeni su borbeni položaji, jedinice, i straže, što je evidentirano u sveskama, uspostavljen je i Glavni štab, postavljane su barikade i tako dalje. A izvor za to, neko bi rekao i glavni izvor za dokaze po ovoj stvari, bar pred vama, dolazi ni manje ni više nego od: poštenog, istinoljubivog i pouzdanog svedoka

L-64. Od njega dolaze beležnice, kopanje rovova, formiranje borbenih položaja, on je svedočio da je formiran bio i Glavni štab. Od njega, ali ne samo od njega su svedočenja o postojanju pravilnika. On je svedočio o tome da je Musliu imao ovlašćenja da nekoga disciplinski kazni i tako dalje. Drugi izvor za ove podatke je naravno bio Ruzhdi Karpuzi, koga je časni Sud proglasio za neprijateljskog svedoka. Možemo li o njemu da kažemo par reči. Karpuzi vam je rekao tokom unakrsnog ispitivanja sledeće: uniformu je dobio u decembru mesecu 1998. godine, u Lapušnik/Llapushnik je došao na traktoru i pešačenjem; da je označavao pozicije; rekao je da je Voglushi bio izabran za jednog od vođa, i onda za Qerqiza kaže: "Pitali smo Voglushija da postane naš komandant. Qerqiz nije bio izabran da bude jedini komandant u Lapušniku/Llapushnik." rekao je. Pokušao sam sve tokom mog unakrsnog ispitivanja da to preciziram. "Pitanje: Ja vam kažem da je Qerqiz izabran za komandanta jedne od jedinica u Lapušniku/Llapushnik.? Odgovor: U pravu ste. Pitanje: On je bio na poziciji broj 1. Ko mu je tamo bio vođa? Odgovor: Osoba koja se preziva Zogi, pseudonim Mjeshtri. Vodio je evidenciju o vojnicima." On vam je rekao, kao što je to učinio i svedok L-64, da je on vodio evidenciju zatvorenika. Qerqiz je pevao u *odi* na tom imanju. Teško da je svedočenje napravljeno kako bi pomoglo Musliuu, pod pretpostavkom da se neprijateljski odnosio prema Tužilaštvu. Ali to je svakako pitanje za vas o kome trebate da donesete odluku. Na imanju nije bio nigde osim u *odi*. Tužilaštvo naravno tvrdi da je svako ko je prošao kroz vrata tog imanja znao ili je morao da zna se šta se dešavalo sa njima. Možemo li da konstatujemo zahtev da se ovaj svedok proglasi za neprijateljskog: ima četiri osnove za to ili radije četiri teme na koje se Tužilaštvo oslanjalo, kako smo mi shvatili u transkriptu i koliko se sećamo argumenata. To se najpre odnosi na ceremoniju polaganja zakletve i na to da je gospodin Limaj bio njihov vođa i da je on viđen u Lapušniku/Llapushnik i da je bio poznat kao Çeliku, a odnosi se i na Shalau. Zbog toga, zahtev nije uključivao bilo šta što je on do tog trenutka rekao po pitanju Musliua ili strukture ili organizacije, što je bilo u saglasju sa čime se složio tokom našeg unakrsnog ispitivanja. Osim Karpuzija, na koga po ovom pitanju možete da se oslonite, kada govorimo o inkriminišućem materijalu u ovom poglavlju, gledamo u svedoka L-64. Da budemo jasni. Naravno da je bilo rovova i borbenih položaja, naravno da ih je bilo. Naravno da su vođene evidencije, da je bilo dnevnika, da je bilo Glavnog štaba, da je bilo trenutaka koji su zahtevali neku vrstu disciplinskih mera – i mi smo to i izneli tokom unakrsnog ispitivanja svedoka L-64. Ali ne postoji jasan niti pouzdan dokaz da je Musliu bio ili da je izvršio dela koja pokazuju da je on bio u poziciji sličnoj onoj za koju Tužilaštvo tvrdi da je bio. A koja je to pozicija? Oni sada veoma jasno kažu, i podvlačim reč *sada* - da je on bio komandant u Lapušniku/Llapushnik i u logoru. To je ono što oni sada tvrde, što me logično dovodi do sledećeg odeljka: *Logor u Lapušniku/Llapushnik*. Četiri stvari u vezi ovoga postoje kao potpora navoda da je postojao logor u Lapušniku/Llapushnik: svedoci su prepoznali to područje; pronađeni su dokumenti posle 26. jula; svedok L-96 i njegov povratak tamo zajedno sa Jašovićem i svedočenje Bujae po pitanju svedoka L-07. U pretpretresnom podnesku Odbrane u paragrafu broj 29, mi veoma jasno kažemo, kao i sada, da

se naša pozicija nije promenila. Naša obaveza je bila da testiramo, da istražimo i preispitamo teze Tužilaštva. Mi nismo izvodili druge dokaze po ovom ili bilo kom drugom pitanju i naša pozicija je ostala nepromenjena. Ukoliko je postojalo takvo mesto, Isak Musliu u tome nije učestvovao niti je imao vezu s tim. *Uloga optuženog u Lapušniku/Llapushnik i u logoru*. Ovo ćemo podeliti na dva dela – uloga komandanta i uloga pojedinačne odgovornosti.

Osvrnuću se najpre na komandnu ulogu. Ovde je rečeno da je Musliu bio potčinjeni komandant Limaja. Tužilaštvo kaže u paragrafu broj 111 da nema sumnje da je Musliu bio komandant jedinice *Çeliku 3* u Lapušniku/Llapushnik. Časni Sude, obzirom na svedočenje gospodina Fatmira Limaja, ja neću da se sporim oko toga, ali mogu da uverim časni Sud da zaista postoji spor oko toga da li je Musliu bio jedini komandant u Lapušniku/Llapushnik ili samo jedan od komandanata. Mi sada ne želimo oko toga da dubimo na glavi. U i oko Lapušnika/Llapushnik je bilo više od jedne jedinice. I mi kažemo da nije postojao jedan komandant i da nije postojao komandant po imenu Qerqiz koji je imao glavnu komandu u tom selu. Nadam se da je ovo sada jasno. Ovde se pozivamo na nešto što Tužilaštvo kritikuje u svom govoru. Mi se oslanjamo na opis Musliua o njegovoj ulozi tokom tog veoma značajnog razgovora od 24. maja 2001. godine. To je, kaže Tužilaštvo u završnoj reči, razgovor u kome se navode laži, a mi tvrdimo suprotno. Ali zbog čega mi kažemo da je taj razgovor veoma značajan. Sada ću da navedem naše razloge. Sa Musliuom je vođen razgovor u svojstvu svedoka a ne u svojstvu osumnjičenog. Bio je sam, bez zastupnika. To je bilo gotovo dve godine pre njegovog hapšenja. Možda mislite da ćemo vas pozvati da ispitajte šest stvari u vezi ovog razgovora: pod jedan – kada je vođen razgovor sa njim, on nije imao razloga da bude sumnjičav; pod dva – u vreme kada je vođen taj razgovor, on je bio policajac tako da je moguće da je znao važnost toga gde je bio i onoga što su ga pitali. Pod tri – sa sigurnošću možete da zaključite da on ništa nije znao o međunarodnom humanitarnom pravu, a posebno ništa nije znao o kompleksnosti oružanog sukoba ili zločina protiv čovečnosti kako bi bio u stanju da okoliša u vezi položaja koji je imao. Četvrto – on nije mogao da zna da će ga četiri godine kasnije Tužilaštvo opisivati kao komandanta. Peto - On nije bio upozoren niti je bio na oprezu jer nije ni imao razloga da bude. Šesto – zato možete da zaključite da je on tokom tog razgovora dao iskren i tačan odgovor, jer kako je on časni Sude mogao to da zna tada, da će se to poklapati upravo sa onim što sada kaže: "Bio sam vođa tima; Bio sam jedan od njih; Ja nisam bio komandant svima; Bilo je i drugih jedinica i drugih komandanata." Na šta se još Tužilaštvo poziva kada kaže da je Musliu bio glavni komandant? Svedok L-64, zapis u svesci broj 1 gde se vidi evidencija da je ambasador Hill razgovarao sa komandantom Qerqizom u 16.00 časova 26. juna 1998. godine, da budem precizan; Svedočenje doktora Gashija i naravno Fatmir Limaj koji je rekao da je on bio komandant jedinice *Çeliku 3*. Stavite to sve zajedno, kaže Tužilaštvo i dobićete čvrst dokaz da je on bio komandant. Da se malo osvrnemo na to. Svedok L-64 je rekao da nije znao da li je Qerqiz hapsio ili je izdavao naređenja da se vrše hapšenja, nego je on samo znao da je Musliu mogao da uđe u zatvor i da ga je video da je to radio, kako on kaže – dva ili tri puta. Kako je on to opisao, svedok L-64? Transkript je na stranici broj 4847: "Moje je mišljenje o njemu da je on bio komandant, ali ja ne kažem da je on bio zadužen za zatvor niti da je on imao bilo kakva zaduženja, ali je on bio komandant tamošnjim vojnicima, i to je istina." Svedok L-96 je, vredno je podsetiti se, jedini preostali svedok koji je dao iskaz o učešću Musliua u logoru. Ramiz Qeriqi je rekao sledeće na stranici broj 3595: "Musliu je mogao da bude komandant voda od 20 vojnika, ne više. Moguće. Nisam siguran. Komandant voda." Kada je Fadil Kastrati negde oko juna ili jula meseca tražio dozvolu da ode iz Lapušnika/Llapushnik, mi tvrdimo da on nije bio jasan u vezi toga ko je bio prava osoba kojoj je trebao da se obrati. Kada je na kraju razgovarao sa Qerqizom, to je više bio razgovor ili konsultacija, a ne da mu je Qerqiz tada dao dozvolu. Časni Sude, to je na stranici transkripta broj 2610 i 2611. Byslym Zyrapi je posećivao

Lapušnik/Llapushnik u maju i junu mesecu. Tokom jedne od njegove tri posete, komandant Lapušnika/Llapushnik mu se predstavio, kako je rekao: "A kako se on zvao? – Voglushi." Transkript broj 6826. To naravno Tužilaštvo uopšte nije pomenulo. Shukri Buja je govorio o komandantima svih jedinica. I on kaže da Qerqiz ili Voglushi jesu bili glavni za Lapušnik/Llapushnik, ali je on bio nejasan u vezi toga. Ali u svakom slučaju, u svakom slučaju, koji god posao – setićete se reči – da je Buja imao, izgleda da ga je obavljao sa Voglushijem. O tome je bio jasan. Ali on nije u potpunosti bio jasan oko toga ko je bio, ako je iko i bio, glavni komandant. Ali bez obzira na to, Tužilaštvo, nesputano kakvo jeste, nema poteškoća da i u pismenoj formi i usmeno tvrdi da je Voglushi Alushani bio zamenik komandanta, koga su neki smatrali za vođu. Ja ne vidim gde su dokazi za to. Čini se da oni misle da se tu nalazi. Ali ja uz dužno poštovanje kažem da to nisam video ni čuo. *Sveska broj 1 i poseta ambasadora.* Mogu li samo ovo da kažem o tome: Nije dovoljno precizno u ovu svrhu i na zadovoljavajući način dokazano, kako bi Tužilaštvo moglo da tako čvrst stav ima o tome. Nijedan dokaz nije pokazan, nijedan: kada, gde i pod kojim okolnostima je ovaj unos unet u svesku. Doktor Gashi jeste rekao da je on razumeo da je Qerqiz vođa OVK u Lapušniku/Llapushnik. To je tačno. Ali je on tokom unakrsnog ispitivanja priznao da on nije imao lična saznanja o tome ko je bio komandant OVK. I na kraju, veoma značajno, mi ne želimo da oko toga okolišamo, gospodin Limaj je jasno rekao da je gospodin Musliu bio ili je postao komandant jedinice *Çeliku 3*. Časni Sude, on je bio, a mi vas na to podsećamo, jasan da je u Lapušniku/Llapushnik bilo još jedinica – *Guri i Pellumbi*. I zaista, u vreme borbi 25. jula to nije bilo sve, i to je upravo gospodin Limaj i želeo da vam kaže na stranici transkripta broj 6539 – da su delovi jedinica *Çeliku 1* i *Çeliku 2* takođe učestvovali u tadašnjim borbama. Dakle, dokle smo stigli u vezi važne teme o ulozi Musliua, njegovoj komandnoj ulozi, jer se kaže da je bio komandant i u Lapušniku/Llapushnik i u logoru. A naši komentari i naši podnesci su izneti na više mesta u paragrafima broj 1008 i 1.035. Nijedan svedok nije tvrdio da je Musliu bio komandant odgovoran za zatvor ili za vojnike u okviru tog zatvora. Jedina dvojica za koje mi kažemo – samo dvojica, mi kažemo da približno iznose tako nešto su svedoci L-96 i L-64. Šta tvrdi L-96? On kaže da je Musliu rekao Murriziju da mu veže ruke. L-96 je govorio nesigurno o njegovom saznanju koju je ulogu imao Musliu ili čega je on bio komandant. Ali, možemo li ovo da kažemo: na osnovu žalbe Josipovića u *Predmetu Kupreškić*, paragrafi od broja 354 do broja 357 u Žalbenoj presudi se kaže da čak ako, čak ako Pretresno veće prihvati iskaz svedoka L-96 o tome, mi kažemo da takva jednostavna uputstva nisu dokaz da je on imao *de jure* ili *de facto* komandu. Nadam se da je to jasno. Svedok L-64 je tokom unakrsnog ispitivanja priznao da nije ništa znao o komandnoj strukturi. Rekao je: "Znao sam neka imena, ali nisam znao koje su funkcije niti činove imali." To je stranica transkripta broj 4708. A onda dolazimo do incidenta sa bradom, o kojoj tvrdi svedok L-64, a koju je upotrebilo Tužilaštvo u svom podnesku kako bi podržalo tvrdnju da je gospodin Musliu imao ovlašćenje da sprečava ili kažnjava, kada je poslao čoveka kući koji je imao problem sa bubrezima zato što je on pio pivo, prema svedoku L-64. Čak ako je to i istina, mi smatramo da svedok L-64 to govori kako bi sakrio činjenicu kako je on bio razoružan, i taj incident ne može i ne bi trebalo da se uzima kao dokaz da je Musliu zaista imao ovlašćenja da spreči ili kazni krivična postupanja koja su protiv njega navedena u ovoj Optužnici. L-64 takođe je tvrdio da je Musliu imao ovlašćenja da oslobađa zatvorenike. Kako ja razumem ovaj slučaj, mi nismo čuli nijednog svedoka koji je bio u zatvoru, kao ni svedoka iz OVK da su potvrdili ovlašćenja Musliua da oslobađa zatvorenike, niko osim svedoka L-64, ništa kako bi potvrdilo navode svedoka L-64, na osnovu čijeg svedočenja ne bi mogao ni pas da se osudi. Dakle, to je što se tiče komandovanja. Mogu li da se vratim na individualnu odgovornost. Dokazi o ličnom učešću u funkcionisanju logora izneti su protiv našeg klijenta od strane svedoka L-64 i svedoka L-96.

Dokazi o fizičkom zlostavljanju koje je vršio gospodin Musliu dolaze od strane svedoka: L-06, L-12, L-96 i od Bakrača. Tu naravno nema ništa u vezi sa optužbama za ubistvo pet lica u logoru i jednog lica izvan logora – Ajeta Gashija. Časni Sude, umesto da se bavimo po redu ovim pitanjima, mislim da bi bilo od koristi da se pozabavimo temama u redosledu koje je pokrenulo Tužilaštvo u svom završnom podnesku, a to je lično učešće u ubistvu kako je navedeno, kada dođu na red zločini u logoru. Nadamo se da ćete to smatrati korisnim i od pomoći u iznošenju naše završne reči. Sledeće poglavlje u završnoj reči Tužilaštva tiče se dokaza u vezi identifikacije. Time sam se već bavio i nemam ništa u vezi s tim da dodam. Sada ću da pređem na sledeće poglavlje pod nazivom *Politika OVK u targetiranju kolaboracionista*. O ovome sam već nešto govorio u kontekstu zločina protiv čovečnosti. Ovaj naslov *Politika OVK u targetiranju kolaboracionista* - svi se sećamo da je ovo suđenje pokrenuto na osnovu tvrdnje da to nije suđenje OVK, ali ja ću da nastavim dalje. Ako se bavimo postojanjem neke stvarne pretnje po bezbednost, onda je Tužilaštvo zauzelo stav da je ovde reč o nečemu što je predmet Međunarodnog humanitarnog prava tokom oružanog sukoba, a mi se sa tim ne slažemo. Svedočenje Safiulina, ruskog novinara, mi kažemo da pokazuje da je bilo navodnog zlostavljanja ili čak i goreg tretmana u odnosu na drugog člana njegove ekipe, i da su oni kada su pokušali da snimaju u toj ratnoj zoni bili zaustavljeni, pritvoreni i ispitivani. Naravno da ništa od toga što je rečeno ne treba uzimati za opravdanje ili objašnjenje onoga što se dogodilo sa njihovim prevodiocem. Naravno da ne. Mi samo kažemo da rutinsko zaustavljanje i pretres vozila kod prepreka na putevima ne može na bilo koji način biti nešto što se osporava. Ključno pitanje je da li je tu postojala politika kojoj su meta bili kolaboracionisti i da li je Musliu svesno učestvovao u njenom ostvarivanju. Časni Sude, gospodin Krasniqi je u svakom pogledu značajna figura u OVK i važan svedok u ovom suđenju. On je bio, a vi se toga sećate, a možda i slažete: inteligentan, elokventan čovek koji je, ako mogu tako da kažem, želeo da se na jasan i određen način predstavi ovom Sudu. To sve u potpunosti zavisi od vas - kakav ćete sud doneti o njemu. Možda je on donekle bio arogantan i da mu nije donekle stalo, da je bio bez saosećanja i brige u vezi sudbine kolaboracionista. Ali je on jasno definisao da su kolaboracionisti bili ljudi regrutovani od strane Srpske Službe bezbednosti, i kako je rekao, oni koji su "služili nasilnom srpskom režimu." To je po njemu opravdavalno: zatvaranja, ispitivanja, i čak u ekstremnim slučajevima naravno – pogubljenja. On je jasno i nedvosmisleno rekao međutim da to nije bio deo politike OVK da se: kidnapuju, muče ili ubijaju nevini, i mi vas pozivamo da prihvatite to svedočenje. Mi tvrdimo da takva politika nije ni postojala, a pokušaj da se to dokaže na primer putem Krasniqijevih komunika nije uspeo po našem mišljenju. Mi uz dužno poštovanje podsećamo Pretresno veće da bude oprezno i veoma skeptično kada bude razmatralo pozitivne i negativne tvrdnje zasnovane na izjavama obe strane i kada bude iz njih donosilo zaključke. *Prva žrtva rata je istina*, i bilo bi korisno imati tu misao na umu. Mogu li sada da pređem na sledeći odeljak Tužilaštva. Možda ćete pomisliti da je to ključna tačka ovog suđenja: *Zločini u logoru*. Raspon ponašanja za koje se tereti gospodin Musliu ovde je tvrdnja da je on odgovoran i kao komandant i kao počinitelj. Mi ćemo ovde osvetliti stavove i komentare pozicije Tužilaštva, a onda ćemo ih sumirati i dati svoj komentar kako bi vam omogućili da razmatrate stranu po stranu. *Kidnapovanje i hapšenje*. Da se zaustavimo tu na trenutak, jer oni odatle počinju, kao deo naravno udruženog zločinačkog poduhvata. To nije sugerisano niti ima ikakvih dokaza da bi se sugerisalo da je Musliu lično učestvovao u ovom aspektu. Primećujemo da je interesantno da se razmotri to što je rečeno da su drugi imali poziciju vlasti i odgovornosti i da su učestvovali u tom aspektu, i veoma je interesantno da nema nijednog dokaza koji bi stavio Musliu u blizini ijedne scene kidnapovanja ili hapšenja. *Pritvorski uslovi*. Svedok L-04 je govorio o tome da je Qerqiz uklonio Ademija i Ahmetija i da je ostavio dva Srbina. Mogu li sam sebe da prekinem? Ja sam tražio da se spisak

pseudonima nalazi ispred vas časni Sude. Kada se bavimo ovim delom dokaza i ovom grupom svedoka, ponekad je od pomoći da se podsetimo ko je ko. Svedok L-04 nije znao imena dvojice ljudi koji su odvedeni – Ademija i Ahmetija, a onda mu je postavljeno pitanje za koje ja tvrdim da je bio najgora vrsta sugestivnog pitanja tokom čitavog ovog suđenja. On je otišao, tako da mogu da budem surov prema njemu. Gospodin Cayley je pitao: "Da li je Qerqizi bio taj koji je izveo dvojicu Srba napolje?" Kada ga je časni Sud upozorio da bude malo pažljiviji, neizbežna potvrda u odgovoru je stigla od svedoka. Uzgred budi rečeno, ti ljudi su umrli, kaže se, u rukama Isaka Musliua, iako nije bilo nikakvih dokaza da je on to učinio. Ali ja ću kasnije da se vratim na pitanje ubistva. *Saslušanje* je sledeći odeljak. Ovde se naravno tvrdi da je Musliu lično direktno učestvovao. A mi ćemo da pogledamo u nekoliko detalja na koje se svedoke pozivaju sa tim u vezi. Ali komentar, komentar ovde, ako možemo to da kažemo, o preporuci Tužilaštva da se koriste ti dokazi. To je važan primer da bi se pokazalo po našem mišljenju koliko mora biti pažljivo razmatranje tih dokaza. Kao što smo videli, Vojko Bakrač je opisao prema rečima Tužilaštva - saslušanje Stamena Genova koje je obavio Musliu, koji se njemu obraćao kao naredniku. Dakle, Tužilaštvo kaže da je to potkrepljujući deo inkriminišućih dokaza. Šta je ovde za njih suština? U izjavi Genova, on opisuje svoj rad kao bolničara u JNA. To je njihov stav, da je to potkrepljujući dokaz za tu identifikaciju da je on (Musliu) čovek koji je tukao Genova. To nije dokaz ni za šta, mi kažemo, a pogotovu ne o učešću Musliua. *Premlašivanje i ostala zlostavljanja*. Premlašivanje Genova je opisano kao ono koje se posebno ističe. Kritikujući stav pozicije Tužilaštva – da je jedan svedok izneo opis "koji odgovara opisu Musliua." U čemu oni idu i dalje i kažu da je to bio Musliu - mi kažemo da je to najgori mogući primer pravno intelektualne manipulacije. Ovaj branjenik je optužen za ubistvo, a najbolje što oni mogu da urade je da on odgovara opisu mučitelja. To nije dovoljno dobro. *Ubistva*. Po njihovim rečima, optuženi se tereti za ubistva ljudi koji su na spisku, ali sada ne i za Sinišu Blagojevića. Sa uverenjem, a oslanjajući se samo na primere Ademija i Ahmetija, Tužilaštvo tvrdi da je dokazalo van razumne sumnje da su oni bili ubijeni kada su izvedeni iz štaleo d strane Isaka Musliua. Oni idu dalje. Oni tvrde da ih je ubio Isak Musliu. Vratićemo se na to ubistvo za par trenutaka. Ali da pogledamo sada naše stavove po ovom pitanju. Ako pogledamo krivičnu odgovornost Musliua po članu 7.1 u odnosu na ubistvo, pogledaćemo onda poslednji put danas i Optužnicu. Tačke broj 7 i 8 ga terete za mučenje i nečovečno postupanje; okrutno postupanje - tačke od broja 3 do 6; za zatvaranje i okrutno postupanje – tačke od broj 1 do 2. Časni Sude, ako mogu da zastanem na trenutak i da saopštim Pretresnom veću da neću završiti ovog popodneva. I ukoliko u bilo kom trenutku Sud bude smatrao da je previše govora slušao danas, znam da će me Sud tada zaustaviti, a ja ću naći pogodan trenutak za to. Razumemo teškoću da slušate samo jednu osobu kako govori, ma koliko to bilo atraktivno u ovako dugom periodu.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA PARKER: Da li možete da kažete u ovom trenutku gospodine Topolski koliko će vam još biti potrebno vremena?

ADVOKAT TOPOLSKI: Ja večeras neću završiti, ali ću završiti tokom prve sutrašnje sesije, čak ukoliko i sada prekinemo.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA PARKER: To je preveliki izazov.

ADVOKAT TOPOLSKI: Pomislio sam da će biti.

SUDIJA PARKER: Sada ćemo da prekinemo sa radom i da nastavimo sutra u 14.15 časova.

Sednica je završena u 18.33 h.

Nastavlja se u četvrtak u 14.15 h.

Fond za humanitarno pravo

